

DİN GÖREVLİLERİNİN DÜNYA, DÜNYALIK ve EKONOMİK KAZANÇ ALGISI: TRABZON ÖRNEĞİ*

Nükhet ERDEN**

ÖZET

Din ve iktisat ilişkisi sosyolojinin ve sosyal hayatın önemli konularından birisidir. Sosyal hayat içerisinde dinin mi yoksa ekonominin mi başat rol oynadığı yine sosyolojinin ve özellikle de din sosyolojisinin önemli ilgi alanları arasında yer almaktadır. Bu çalışma din-ekonomi ilişkileri çerçevesinde yaşanan ekonomik olumsuzlukların din algısı üzerindeki etkisini araştırmaktadır. Bu bağlamda betimleyici bir modelle alan araştırması olarak gerçekte şen çalışma iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda konunun teorik boyutu izah edilmeye çalışılmaktadır. Araştırmanın uygulama bölümünde veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Anket formu evreni temsil ettiği düşünülen 100 kişiden oluşan bir örneklem üzerinde uygulanmıştır. Araştırma sonucuna göre; din ve dindarlığın, ekonomik alanda istismar aracı olarak kullanılması, dini kişilik, değer, sembol ve yapıların güvenilirliğini tartışılır kılmaktadır. Bu sorunların toplumsal dokuda kısa zamanda onarılması mümkün olmamaktadır. Bu çalışmanın amacı Trabzon’da din görevlilerinin dini, toplumsal ve ekonomik duygu, düşünce, algı, tutum ve davranışlarını anlamak ve çözümlemektir.

Anahtar Kelimeler: Din, ekonomi, dindarlık, Trabzon’da dindarlık, meslek, zihniyet,

PERCEPTION OF WORLD, WEALTH AND ECONOMIC INCOME OF RELIGIOUS OFFICIALS: TRABZON CASE

ABSTRACT

Relation between religion and economics is one of the important issues of sociology and social life. Whether religion or economy plays a dominant role in social life is also an important area of interest in sociology and in particular sociology of religion. This study investigates the effects of economic negativities on religion perception within the framework of religion-economy relations. In this context, the study as a field research with a descriptive model consists of two parts. In the first part, the theoretical dimension of the subject is tried to be explained. In the application part of the study, a questionnaire was used as a data collection tool. The questionnaire was applied to a sample of 100 people who were thought to represent the universe. According to the results of the research; The use of religion and religiosity as a means of exploitation in the economic sphere makes the credibility of religious personality, value, symbols and structures questionable. These problems cannot be repaired in a short time in the social fabric. The aim of this study is to understand and analyze the religious, social and economic feelings, thoughts, perceptions, attitudes and behaviors of religious officials in Trabzon.

Key Words: Religion, Economy, Religiosity, Religiosity in Trabzon, Occupation, Mentality.

* Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde Doç. Dr. M. Yavuz Alptekin’in danışmanlığında Bitirme Tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın, makale formatına dönüştürülmesinde yine büyük emeği geçen Doç. Dr. Musa Yavuz Alptekin’e şükranlarımı sunarım.

** Sosyolog. nukheterden@gmail.com

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusunu din ve ekonomi arasındaki ilişkinin analizi oluşturmaktadır. Bu nedenle din ve ekonomi kavramlarının niye ifade ettiğini açıklamak gerekmektedir. Türkçe iktisat literatüründe ekonomi ve iktisat sözcükleri aynı anlamda kullanılmaktadır. Arapça kökenli olan iktisat sözcüğü tutumluluk ve tasarruf etme, anlamlarında kullanılmaktadır. Ekonomi ya da iktisat metodik bir tarzda insanın sınırsız ihtiyaçlarını tatmine varan vasıtalarla en uygun bir şekilde yararlanmak ve onları yönetmek olarak tarif edildiği gibi, genel itibarıyla sınırsız olan insan ihtiyaçlarını sınırlı olan kaynaklarla en iyi nasıl karşılanacağını inceleyen bir bilim dalı şeklinde tanımlanabilir. Bütün toplumların bir ekonomi kuruma sahip oldukları fakat ekonomi kurumlarının teşekkülü ve işleyişinin kültürün ve toplumun organizasyon yoğunluğuna mevcut kaynakların teknoloji ve servetin dağılımına göre toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Sosyal hayatın en önemli ve en temel kurumlardan biri olan din ile ekonomi ilişkisi sosyolojinin inceleme alanı dışında düşünülemez. Ekonominin toplumu tek başına yönlendirmek için yeterli olmamakla birlikte ekonomi kurumunu toplumun diğer kurumlarıyla etkileşim içerisinde olduğu özellikle de din kurumunu ne şekilde etkilediği ele alınmaktadır. Toplumumuzda dini inanç ve ahlak yapısının toplumun ekonomik gelişmesini etkilediği ekonomik işleyişinde karşılıklı olarak dini tutum davranışlar ve ahlaka tesir ettiği kabul edilmektedir.

Çalışmanın odağında yer alan Trabzon dini yaşam bakımından diğer şehirler arasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Trabzon'un özellikle dini konularda varlığını hissettirdiği gözlenmekte ve şehir bu bağlamda önemli bir özelliğe sahip olmaktadır. Trabzon'un dini konulardaki hassasiyeti din görevlilerine yönelik araştırma yapma adına önem arz etmektedir. Bu nedenle bu çalışma dinin ekonomi ile olan ilişkisi çerçevesinde Trabzon'da yaşayan din adamlarına yönelik durum tespiti özelliği taşımaktadır. Çalışmanın teorik kısmını oluşturan birinci bölümde konunun ana eksenini din- ekonomi ilişkisi olduğu için geleneksel dönemde günümüze din- ekonomi ilişkisine değinilmiş, dini tutum ve davranışların ekonomik ahlak davranışlar üzerindeki etkisi incelenmiştir. Daha sonra İslam toplumlarında ekonomik hayat ve din ekonomi ilişkileri analiz edilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Batı menşeli

olan meslek kavramının Türkiye'ye ve özellikle de Trabzon'da bulunan din görevlileri için ne anlam ifade ettiği, zihniyet ve meslek anlayışlarına farklı bakış açılarının oluşması açısından önemli olarak Trabzon'da dini yaşam ve ekonomi üzerinde durulmuştur. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, değişen ekonomik şartlara bağlı olarak din görevlilerinin konu hakkındaki reflekslerinin ölçülmesine yönelik saha çalışması yer almaktadır. Saha çalışması kapsamında ulaşılan bulgular genel anlamda Trabzon'da din görevlilerinin düşüncesine yönelik ekonomi ile ilişkilendirmek adına bu değerlere ve çalışmanın birinci bölümünde aktarılan din ve ekonomi ilişkisinin temel parametrelerinin Trabzon'da bulunan din görevlileri ile örtüşme durumunu saptamaya ilişkin veriler sorularla elde edilmiştir.

Din-Ekonomi İlişkisi

“Din-ekonomi ilişkisi çalışmaları, 18.yy'dan beri sosyal bilimlerin, özellikle sosyologların ilgi odağındadır. Bu çalışmalar, genellikle iki yaklaşımla yapılmaktadır. Din, bağımlı değişken olarak alındığında, ekonomik gelişme ve diğer kurumların dinsel inanç ve yaşayışa nasıl etkide bulunduğu araştırılmakta, din bağımsız değişken olarak alındığında ise, bireysel dindarlığın yansımaları olarak, iş ahlâkı, dürüstlük, tasarruf gibi olguların, ekonomik performans üzerindeki etkilerinin araştırılması amaçlanmaktadır” (Küçükşen, 2011: 20).

Din-ekonomi ilişkileri konusunda önemli çalışmalara sahip düşünürler İbn-i Haldun, Karl Marx ve Max Weber'dir. İbn-i Haldun dinle ekonomiyi birbirinden ayırmaz. Çiftçilik ve diğer zanaatler ile ilgili bilgi ve hüneler Allah tarafından, peygamberler vasıtasıyla insanlara öğretilmiş ve böylece ekonomik faaliyetler kutsal bir nitelik kazanmaktadır. Dini her bireyin kendi vicdanında yaşadığı özel bir mesele olarak gören Marx, ekonomik üretim tarzının dini yapıyı belirlediği kanaatindedir. Weber ise; Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhu adlı eserinde inançtan kaynaklanan ahlâki düzen ile ekonomik faaliyetler arasındaki pozitif ilişkiyi ve bu ilişkinin daha sonra nasıl sekülerleşerek tarihi ve ahlâki bağlarından sıyrıldığını ele almaktadır (Küçükşen, 2011: 20).

“Karmaşık bir yapıya sahip olan toplumsal ilişkilerin çözümlenmesinde din ve ekonomi çok önemli bir yere sahiptir. Sosyolojik çerçevede din ve ekonomi alanındaki çalışmaların öncülerinden kabul edilen Max Weber, dinlerin günlük hayatta yapılan faaliyetler ile ilgi ve çıkarların meşrulaştırılmasında oynadığı rolleri araştırırken, teologların anladığı dil ile

ilgilenmek yerine, toplum içindeki dini düşünceler ve yorumlar ile diğer insani davranışlar arasındaki ilişkiler, özellikle insani davranışın ekonomik özellikleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Ona göre, din ve dünya arasındaki gerginlik en açık haliyle ekonomik alanda görülmektedir” (Ekinci, 2005: 1).

Din ve ekonomik ilişkide dini, ekonomik davranışın önemli güdümlenici, belirleyicisi olarak gören Weber’in de ifade ettiği gibi, tarihi süreçte dinin de belli tarihsel ve toplumsal şartlarda ekonomi üzerinde etkisi olduğu açıktır. O zaman din ve ekonomi arasında karşılıklı bir etkileşimin varlığından söz etmek yerinde bir yaklaşımdır (Ekinci, 2005: 2-3).

İslam ve Ekonomik Sorunlar

Din ve Ekonomi ilişkileri, din ve dünya ikiliği olarak özetlenebilir ve birçok uyumsuzluk söz konusudur. “İslam dini, kapitalist sistemin ürünü olan sınırsız şartsız ve gayrimeşru mülkiyet ve sermaye anlayışının beraberinde gelen sorumsuz ve mutlak serbestiye ve bireyin aşırılık ve müteceviz sorumsuzlukları karşısında toplumun müdahale hakkı ve gücü bulunmamasına karşıdır ve toplumu sermaye sahibi birey karşısında önemli ölçüde görmezden gelen kapitalist sistemin aksine, bireye değer verdiği gibi topluma da değer verir ama bu arada bireyin bağımsızlık ve hürriyetinin iptali demek olan ferdi olan mülkiyet hakkının iptaline de karşı çıkar” (Bendiderya, 2001: 200).

İslam yaşama biçimine göre, insana ve y-topluma ne ekonomik nede sosyal fayda sağlamayan Mekruh (mekruh olan şeyler) ve Muharremat (yasaklanan) dallarında harcama yapılmaz ise saptırılmış harcamalar yapılmaz ise gelirler zorunlu ve yararlı harcamaları dengelemeye yeterli hale gelebilir. Zaten İslam üretim biçimi diyebileceğimiz üretim ve tüketim biçiminde topluma ve insana yararlı olmayan alkol, afyon gibi aşırı lüksü ve gösterişe dönük üretimin yapılmasına izin verilmemektedir (Hamitoğulları, 1987: 33).

İslam kapitalizmin iddia ettiği gibi problemin bir tabii problem ve ya tabii kaynaklarının azlığı meselesi olduğuna inanmamaktadır. Çünkü İslam tabiatın karşılanmaması durumunda insan hayatında gerçek bir problemin ortaya çıkmasına yola açan hayati problemlerin karşılanmasını garantileyecek güce sahip olduğuna inanmaktadır. İslamiyet marksizmin iddia ettiği gibi problemin üretim şekilleri ile dağıtım şekilleri arasındaki çelişme meselesi olduğunu da kabul etmez İslam’a göre bu problem her şeyden önce insanın kendi nefsinin problemidir (Bakır Sadr, 1979: 343)

“İslam hem komünist hem de sosyalist ekonomiden ayrılmaktadır. İslamiyet komünizmin; bireyin emeği ile emeğinin ürünü arasındaki ilişkisinin kesmesine tüm bireylerin emeklerinin ürününün yegane sahibi olması niteliği ile bu hakkı topluma mal etmesine tamamen karşıdır. Çünkü İslam toplumu, bireylerin ardında gizlenen büyük bir varlık olarak kabul edilmemektedir” (Bakır Sadr, 1979: 347).

ZİHNİYET, MESLEK, DİN ve İKTİSAT AHLAKI

Zihniyet

Zihniyet, toplumsal alışkanlıkların gündelik yaşama yansımasıdır. “Ortak ruh hali bilinçlenme zihinsel alet kutusu gibi birçok kavram ile aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Durkheim’in toplumdaki müşterek tasavvurların toplamı olarak tanımladığı kollektif şuur kavramı da bu bakış içerisinde değerlendirilebilir. Zihniyet içinde yaşadığımız toplumun görünen yüzüdür. Diğer bir deyişle zihinsel yapılarla toplumsal yapılar bağdaşıktırlar; hem birbirlerini destekler hem de gene birbirlerini doğururlar (Aygün, 2014: 36-44).

“‘Kapitalist Zihniyet’ Max Weber’e göre, bir çoklarının sandığı gibi hudutsuz bir kazanma ve sömürme hırsı demek değildir (öylesi tarihin her devrinde görülmüştür). Batı kapitalizmi için yeni olan, düzenli bir "meslek" çatısı altında rasyonel-metodik çalışmayı kendine, vazgeçilmez bir hayat ilkesi ve felsefesi haline getirmiş, tüketim ve gösterişten çok tutum ve hesaplılık tarafına yatkın vazife ve iş adamıdır. Weber bir yandaki bu düzenli yaşama tutkusu ile öbür yanda Protestanlığın (Luther kolu hariç) metodik-riyâzetçi kanadı olan kalvanizm ve onunla bir çizgide olmak üzere pürüanizm (kısmen Hollanda ve İngiltere ile Kuzey Amerika) arasındaki yakınlık üstünde durur (Ülgener, 2006: 5)

“Weber ve Sombart’ın çalışmalarında özellikle üstünde durulmuş olan din olgusudur. Her iki düşünürde de kapitalizmin ortaya çıkış ve gelişme sürecini dine dayandırmıştır. Ulaşılan sonuçlar farklı olsa da, söz konusu olan gerçeklik; din toplum ve ekonomi arasındaki diyalektik bir ilişkinin varlığıdır. Gündelik yaşamda din, kurumları şekillendirerek değerleri etkileyerek ve ilişkilere tesir ederek sosyal fenomenler üzerinde güçlü bir belirleyiciliğe sahip olabilmektedir” (Aygün, 2014: 45).

Bugün sürekli ve hızlı değişim, kısa vadelilik, geçicilik, mevcut ana odaklılık, yüzer gezerlik, yersiz-yurtsuzluk gibi özelliklerle somutlayan yeni/geç ya da esnek kapitalizm, her

alanda “uzun vadeli zihniyetin yerine “kısa vadeli zihniyeti ikame etmektedir. Böylelikle eskinin kararlı yapılarını süratle çözümlenerek toplumsal alanda derinlikli ve kapsamlı bir deformasyona sebebiyet vermekte, çalışma/iş hayatını bütünüyle esneklik üzerine inşa etmektedir. uzun vadeli zihniyetin yerine geçen kısa vadeli zihniyetin toplumsal alanda ortaya çıkardığı yıkıcı sonuçlara değinmekte ve kapitalizmin “uzun vade yok” sloganının gündelik yaşamda, aile hayatında, sosyal ilişkilerde ölümcül vakaların yaşanmasına sebebiyet verebildiğini vurgulamaktadır (İlhan 2008:318-319).

İktisat ahlâkı hiç bir zaman yalnız din ile tayin edilmiş değildir; bilâkis ekonomik-coğrafi faktörlere ve tarihi olgulara geniş ölçüde bağlı olmak üzere kendine has bir kuruluşa sahiptir ve bu haliyle insanın dini veya diğer türlü manevi etkenlerle dünyaya karşı takındığı tavır ve davranıştan ayrı ve bağımsız bir varlık sürdürdüğü söylenebilir. Ama yine de: İktisat ahlâkının determinantlarından biri dikkat edilsin: ancak biri yaşama tarzını düzenleyen dini motiflerdir (Ülgener, 2005: 10).

“Kapitalist zihniyetin kaynaklarından biri de din olgusudur. Aslında en önemli unsurlarından biri olduğu da iddia edilebilir. Öyle ki dinin toplumsal fonksiyonlarından biri bireye dünya görüşü kazandırmasıdır. Karl Marx, Max Weber, Wernert Sombart, Sabri Ülgener ve daha birçok düşünür, din-iktisat ilişkisi üzerinde çeşitli görüşler ortaya koymuşlardır. Kapitalist zihniyetin oluşumun da genel olarak dini faktörün önemi daha 19.yüzyılın ortalarında, üstelik maddecilikle ün yapan Karl Marx tarafından çok belirgin bir biçimde dile getirilmiştir” (Aygün, 2014: 82).

Ülgener’in din ve iktisat ahlâkı açısından önemli çalışmalarından biri “iktisat ahlâkı” ile “iktisat zihniyeti” kavramlarını birbirinden ayırmış olmasıdır. O’na göre, İktisat ahlâkı ve iktisat zihniyeti, biri uyulması istenen normların ve hareket kurallarının toplam ifadesi, öbürü gerçek davranışında kişinin sürdürdüğü değer ve inançların toplamıdır. Dinin faiz yasağı iktisat ahlâkını oluştururken, faiz yasağı karşısında inananın takındığı tavır iktisadî zihniyeti oluşturmaktadır” (Öz, 2013; 23).

Protestan ahlâkı Kapitalizmin gelişmesini etkileyen en önemli faktör olmaktadır. Protestanlık ve onun kolları olan Calvinizm ve Prütenezim rasyonalizme, teşebbüse, tasarrufa dünyada çok çalışıp başarılı olmaya çok önem vermektedir. Bu faktörler zihniyet kapitalizmin ve

sanayileşmenin gelişmesini ön görmektedir. İktisadi gelişmenin ve servet temelinde din ve zihniyet yatmaktadır. Toplumlardaki iktisadi davranışları ve sosyal değişmeyi şekillendiren zihniyet meselesidir (Atalay, 1987:71).

“Ülgener’e göre İslam’ın ekonomik modeli birbirinin içine geçmiş, biri diğeri için var olan ve dengelenmiş son derece insani iki boyuta dayanmaktadır. İnsan çalışma ve kazanç yanı ile piyasa göstergelerine, harcama yanı ile infak’a dayalı toplumsal dayanışmayı pekiştirecek bir zorlama içindedir. İslamiyet özel mülkiyete karşı değildir. Fakat servete dayalı bir bireysel zenginlik, kibir ve gurur meta haline getirilmişse işte o zaman İslamiyet o insanın karşısına dikilir, verilen ruhsatı geri alır” (Öz, 2013; 24-25).

Din Görevlisi ve Cami Algısı

Din görevliliğinin, İslam dünyasında bir meslek olarak görülmemesi ve daha çok manevi bir karşılık gözetilerek yapılması, onun uzun bir süre meslekler içinde ele alınmasını önlemektedir. Ancak bu; din görevliliği vazifesini yapanlarda belli bir bilincin ya da ahlak kurallarının oluşmaması anlamında ele alınmamalıdır. Dini hizmetlerin yerine getirilmesi vazifesi, belli tutum ve davranışların oluşumuna imkân vermektedir. Bu süreçte, uzun bir zaman diliminden sonra uzmanlaşmaya gidildiği ve bu hizmetleri yerine getirmenin, bir meslek gibi algılandığı dikkat çekmektedir (Yıldız, 1999 :3).

İslam’da dini emir ve yasaklar dini görevliler hiçbir ayırım yapılmadan insanların hepsine sunulmakta olup, tüm insanlar dini bakımdan aynı haklara sahip ve aynı dini görevlerle mükelleftirler. Dini bakımdan hiç kimsenin diğerlerine karşı bir üstünlüğü olmamaktadır, üstünlük yalnızca takva ile mümkün olmaktadır. İslam tarihine bakıldığı zaman dini inanç ve esasların uygulanması, yaşatılması, dinin korunması ve yayılmasında kısaca din hizmetlerinin yürütülmesinde çeşitli zamanlarda halife, müctehid, ulema, şeyh, müderris, kadı, müftü, gibi dini önderlerin olduğu görülmektedir (Buyrukçu, 2005:55-56).

“Cami de diğer sosyal kurumlar gibi toplumsal bir ihtiyaçtan doğmuş, toplumsal hayata ilişkin bazı fonksiyonlar icra eden belirli bir sürekliliği sahip, içinde bulunduğu toplumun sosyal yapısını oluşturan sosyal kurumlardan biridir” (İnce, 2014; 434).

“Dine hizmet etme düşüncesinin birçok unsurdan üstün görülmesi, meslekteki tatmin noktası hakkında bir fikir verebilmektedir. Böyle bir düşünce, İslam dininin emirlerinin yaşanması ve

yayılması faaliyeti ile yakından bağlantılıdır. Dini alanda hizmet vermenin “Peygamber mesleği” olarak ele alınması, birçok problemin görmezden gelinmesi ve din görevliliğine olumlu bir değer atfedilmesi sonucunu doğurabilir. Din görevlilerinin bu bilinçte olmaları, onların, hizmet verdikleri cemaate karşı hoşgörülü davranmaları hususunda bir fikir verebilir” (Yıldız,2013: 4).

Diyanet İşleri Başkanlığının gerçekleştirdiği din hizmetlerinin en büyük alanını cami merkezli hizmetler oluşturmaktadır. Camiler ibadet yeri olma özelliğinin yanında, din eğitiminin temel konuları olan iman, ibadet, ahlak gibi konularda eğitim yapılan birer yaygın eğitim kurumudur. Toplumun dini ihtiyaçlarının karşılanabilmesi, kendi alanında zengin bilgi ve kültür birikimine sahip, şahsiyet ve karakter sahibi aydın din görevlilerine ihtiyaç duyulduğu bilinmektedir (Kaya, Küçük, 2015:14-15).

Dini inanışların konumuz açısından önemi, din hizmetlerinin muhatap kitlesinin halk olmasıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nca verilen yaygın din hizmetleri, çoğunlukla halk kesimine yönelik verilmektedir. Burada hedef kitle halk olmaktadır. Diyanet teşkilatında topluma yaygın din hizmeti veren görevliler, çoğunlukla halk kesimi ile karşı karşıya kalmakta ve dolayısıyla halk arasındaki yaygın olan farklı inanışlarla da karşılaşmaktadırlar (Arslan, 2008:216).

“Türkiye özelinde “din adamı” dendiğinde öncelikle diyanetin din hizmeti sunmakla görevlendirdiği kişiler, özellikle de imam ve müezzinler anlaşılmaktadır. Bulut çalışmasında diyanetin din hizmeti sunan personeli yanında din eğitimi sunan personeline genel bir terim olarak din görevlisi kavramını kullanmış, ancak din görevlisi anlamında din adamı kavramının kullanıldığını da belirtmiştir” (Bulut’dan akt. İnce, 2014; 434).

Toplumda mesleğin işlevine göre verilen değer değişebilmektedir. Mesleği icra edenler de toplumun o mesleğe verdiği değere göre bir toplumsal statü elde etmektedir. Din adamlarına verilen değer öncelikle dinden kaynaklanırken, görevlilerin meslekteki tutumu da itibarın oluşması ve sürdürülmesinde etkili olmaktadır. Din adamlarına verilen değer bazen dine verilen önemle ilgili olabilmektedir (Yıldız’dan akt. İnce, 2014; 435-436).

Diyanet hizmetlerinde görev yapanların (müftü, vaiz, imam ve müezzin) büyük çoğunluğu halka yönelik din hizmeti vermektedir. Bu görevliler, toplumun dini anlayış ve yaşantılarının

şekillenmesinde önemli işlevler görmekte, dini ibadetlerin ifasında ve temel dini bilgilerin öğretilmesinde halka rehberlik görevi yapmaktadırlar. Dolayısıyla ister vaiz-müftü gibi üst birimde, ister imam-müezzin gibi alt birimlerde olsunlar, din hizmetlerinde görev alan insanların dini ihtiyaçlarını karşılama noktasında önem arz etmektedirler (Arslan,2008:216).

Trabzon'un Dini Hayatına Tarihi-Sosyolojik Bir Bakış

“Osmanlı Dönemi”inde çok da büyük olmayan şehirlerde Pazar yeri yanında kurulan cami, han ılıca gibi yapılar şehirlerin canlanmasında etkili olan kurumlardı. Şehirlerde cami mektep, medrese kütüphane imaret, misafırhane, darüşşifa çeşme sebil vb. yapılar topluma hizmet veren başlıca müesseseler olarak göze çarpardı. Bu kuruluşlara gelir temin etmek için de han, hamam, bedesten çarşı, dükkan gibi iş yerleri ve konaklar inşa edilmiştir. Böylece şehirler kültürel, sosyal ve ekonomik açıdan zenginleşiyor ve tipik Türk- İslam şehri haline geliyordu” (Öksüz, 2006: 62-63).

Trabzon şehri, XVII. yüzyılda önemli bir liman şehri ve savaşlar için bir üs olmakta, ayrıca ticaret, sanayi konusundaki başarılarını devam ettiren ve Türk-İslam karakteristiğini öne çıkaran bir şehir konumuna geldiği görülmektedir. Şehrin Müslüman Türk kimliğini öne çıkarmasında ihtidanın önemli bir rolünün olmadığı, aksine Hıristiyanların sahil kesiminden Gümüşhane bölgesine ve diğer yerlere göç etmelerinin ve şehre yönelik devam eden Müslüman nüfus göçünün büyük bir etkisi olduğu ortaya çıkmaktadır (Bostan, 2015: 684).

“Dinî hassasiyetleri ve yüklendiği misyon açısından bu konuda en dikkat çeken illerimiz arasında Trabzon gelmektedir. Zira dinî hayat açısından oldukça sıkıntılı geçen “yasaklı dönem”de, özellikle Trabzon yöresinde dinî faaliyetlerin hız kesmeden devam ettiği, hatta bu ilin din eğitimi açısından lokomotif görevi üstlendiği anlaşılmaktadır. Bölgedeki dinen alim ve okumuş kabul edilen büyüklerin din eğitimi konusunda halka hizmet etmenin yanı sıra yaşanan her türlü adli ve idari ihtilafları çözmeye muktedir bir güce ve itibara sahip oldukları hatıratlarda sıkça dile getirilen hususlar arasındadır” (Özcan, 2015: 805).

“XVIII. yüzyılda Trabzon şehrinin Müslüman mahalleleri ve Müslüman nüfusu hakkında bilgi veren Kefalet (Nezir) defterleri 1752 ve 1795 tarihlerini taşımaktadır. 1752 yılında Müslüman nüfusu 31 mahallede 1285 hane, 1795 yılında da 32 mahallede toplam 1349 hane

olduğu görülmektedir⁸⁷. Bu haneler 1752 tarihinde yaklaşık 6500, 1795 yılında da yaklaşık 7000 kişiden oluşan bir nüfusa tekabül etmekteydi” (Bostan, 2015: 676).

Trabzon’un Türkleşmesi ve İslamlaşması, Osmanlı’nın bölgeyi fethinden sonra gerçekleşmekte olup hala devam etmektedir. Bölgenin İslamlaşmasında etkili olan unsurları; İslam âlimlerinin çalışmaları özellikle medrese eğitimi, Osmanlı iskân politikası sonucu bölgeye yerleştirilen Müslüman Türkler, fakat bölgedeki göçleri sadece iskân politikasına bağlamak mümkün görünmemektedir. Tarihi süreçte Trabzon bölgesinde Müslümanlarla gayrimüslimler barış içerisinde yaşamış, tarihi süreçte Trabzon etnik ve dini çeşitliliği yansıtan bir şehir olmuştur (İnce,2015: 894).

Trabzon yöresinde dinî hayatı canlı tutma noktasında kendi başının çaresine bakan ve halkın bu konuda hiçbir fedakârlıktan çekinmediği görülmektedir. Zira halkın özellikle Ramazan aylarında mukabele okutmak üzere hafızlara “diş kirası” adıyla para verdikleri ve her türlü ihtiyacını giderdikleri anlatılanlar arasındadır. Ayrıca Ramazan ayı dışında da sürekli imamı bulunmayan camilere yine kendi imkânlarıyla imam görevlendirdikleri ve maaşını yine kendilerinin verdikleri ifade edilmektedir (Özcan, 2015:806).

Geçmişten günümüze dinî hassasiyetleri ve etkinlikleriyle üzerinde yoğunlaşmayı hak eden Trabzon ili bu noktada önem arz etmektedir. Çünkü özellikle Hacı Hasan Efendi Medresesi gibi bölgede eğitim veren medreseler, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş döneminde mükemmel bir köprü vazifesi görerek İslami ilimlerin ve yeni bir neslin yetişmesine muvaffak olmuş ve dinin entelektüel boyutunun inkişafı adına büyük hizmetlerde bulunmaktadır (Özcan, 2015: 807).

Araştırmanın Konusu, Kapsamı ve Metodu

Bu çalışmanın temel konusu bizler için oldukça hassas bir konu olan din olgusunun ve bu olgunun ekonomi ile olan ilişki değerlendirilmesi ve bu amaçla da din görevlilerinin bu konudaki tutum ve davranışlarını ölçmeyi amaçlamak ve din görevlilerinin dini vecibelerini yerine getirirken ekonomiye ne kadar bağımlı veya bağımsız olduklarını analiz etmek amacıyla yürütülmüş bir çalışmayı kapsamaktadır.

Bu çalışma, Trabzon’da din görevlilerinin din ve ekonomi ile ilgili tutum ve davranışları incelenerek bu duruma ilişkin reflekslerin ölçülmesi dini buyruklarla ilişkilendirilmesi

amacıyla yapılmıştır. Din ve Ekonomi ilişkisi teorideki temalar ile Trabzon'da din görevlilerinin yaklaşımları çerçevesinde bu ilişkiyi ölçmeyi amaçlayan bu araştırma Trabzon'da yapılacak durum tespiti açısından oldukça önem taşımaktadır.

Nicel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen bu çalışmada katılımcıların belirlenmesinde basit rasgele örnekleme, verilerin toplanmasında survey yöntemlerinin anket tekniği kullanılmıştır.

Araştırmanın evreni farklı memleketten olup fakat Trabzon'da yaşayan din görevlileri; örneklem grubu ise Trabzon'da yaşayan 26-51 yaş ve üzeri din görevlilerinin kapsayan (100 kişi) Trabzon'da yaşayan din görevlisidir. Örneklemin 100'ünü de erkek din görevlileri oluşturmaktadır.

Trabzon'da din görevlilerinin din ve ekonomi ilişkisini ölçmek için hazırlanan ankette 34 soru mevcuttur. Anketteki 1,2,3 ve 4'üncü sorular katılımcıların kişisel bilgilerini ölçmeye yönelik hazırlanmış sorulardır. Geriye kalan diğer sorular ise din ile ekonomi ilişkisine yönelik önermeler ve bu önermelere verilen refleksi ölçmeyi amaçlayan likert ölçekli sorulardır.

Araştırmanın sonunda elde edilen veriler SPSS adı verilen bilgisayar programına geçirilmiş ve elde edilen sonuçlar SPSS programının analiz özelliğine göre yorumlanmıştır. Bu bilgilerin yorumlanması esnasında frekans analizi istatistik teknikleri kullanılmıştır.

Bu araştırma Trabzon'da din görevlilerinin değişen sosyal ve ekonomik durumlara göre değişik biçimler alabildiği varsayımı üzerinden gerçekleştirilmiş ve bu anlamda araştırma ile bir durum tespitinin yapılması amaçlanmıştır.

Araştırma Trabzon'da yaşayan ve ankete katılan 26- 51 yaş ve üzerini, gerek mali ve gerekse de zaman açısından Trabzon merkezde yaşayan imamlarla sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın Bulguları ve Tabloların Yorumu

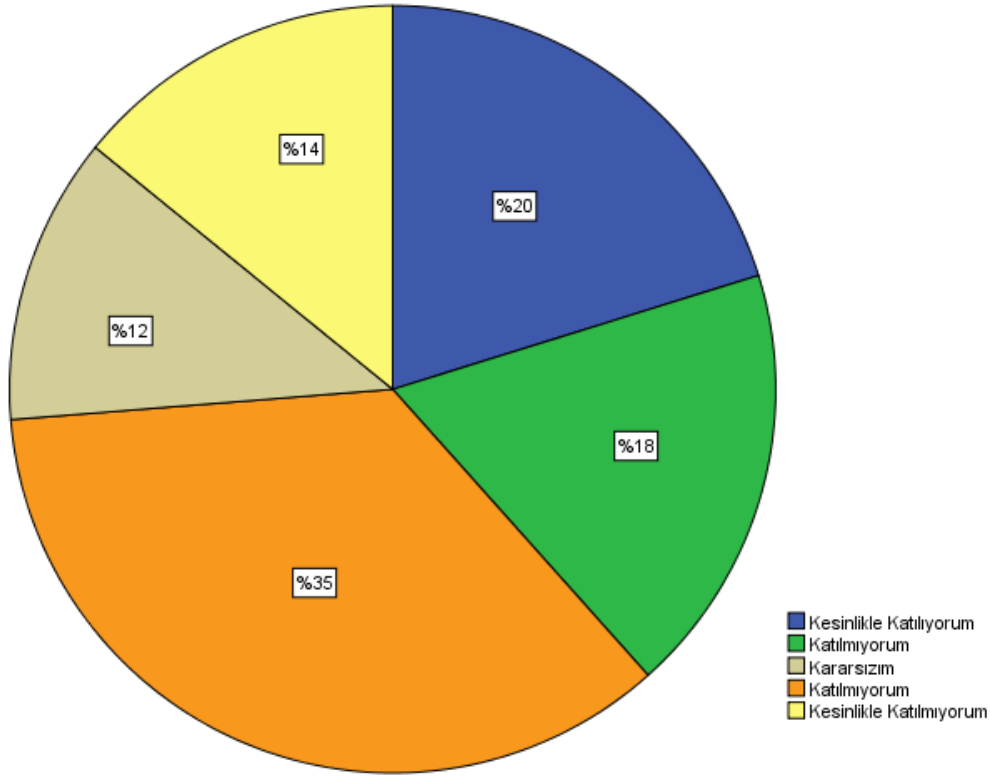
Araştırmaya katılan 100 din görevlisinin 100'ü de erkektir. Kişisel bilgiler çerçevesinde yöneltilen anket sorularında örneklem yaş açısından katılımcıların 4'ünün 26-35 yaş aralığında, 42'ünün 36-45 aralığında, 36'sının 46-50 aralığında, 17'sininde 51 yaş ve üstüdür.

Gelir durumları açısından bakıldığında 8 kişi 1301-2300 aralığında, 81 kişi 2301-3300 aralığında, 10 kişi 3301-4300 aralığında ve geriye kalan 1 kişi de 4301 ve üstünde bir gelire sahiptir.

Anket çalışmasına katılan deneklere “Mesleğinizi (imamlık) seçmenizde etkili olan faktörler nelerdir?” şeklinde sorulan soruya verilen yanıtlar şu şekildedir: % 22’sinin aile tarafından yönlendirildiklerini, %3’ünün çevrenin etkisi altında kaldığını, %75’inin kendi isteği sonucu mesleğini tercih ettiklerini ifade etmektedirler. Trabzon’da yapılan bu çalışmanın sonuçları gösteriyor ki imamlık mesleğinin kendi isteği sonucu tercih edilme oranının bir hayli yüksek olduğu ve bunun yanında kısmen de olsa diğer faktörlerin de etkisinin söz konusu olduğu bulgular sonucu elde edilmektedir. Din görevlilerinin imamlık mesleğini kendi istekleri sonucu tercih etmeleri, Trabzon’da yaşayan din görevlilerinin dini konuları anlatmakta ve insanlara faydalı olma adına çabaladıkları sonucuna varılmaktadır.

Anket çalışmasına katılan deneklere “İmamlıktan önce başka bir meslek yaptınız mı?” Şeklinde yöneltilen soruya verilen cevaplar şu şekildedir: %25’inin bu soruya “Evet” %72’sinin “Hayır” ve ilk defa bu mesleği yaptığını, %3’ünün diğer seçeneğini işaretledikleri tespit edilmektedir. Deneklere sorulan bu soruya imamlıktan önce başka bir meslek yaptığını iddia edenlerin çok farklı mesleklerde gelir elde ettikleri ve bunların belirtilmesinin istenmesi halinde %25’lik gibi bir kesimin ; mobilya, esnaf, tekstil, ticaret, inşaat, güvenlik, tersane, gibi alanlarda 3 ile 10yıl gibi zaman dilimlerinde çalıştıkları bulgular sonucu elde edilmektedir. Çalışmaya katılan din görevlilerinin herhangi bir meslekle ilgilenmedikleri oranının da oldukça yüksek olduğu tespit edilmektedir.

Grafik:3 Bir lokma bir hırka

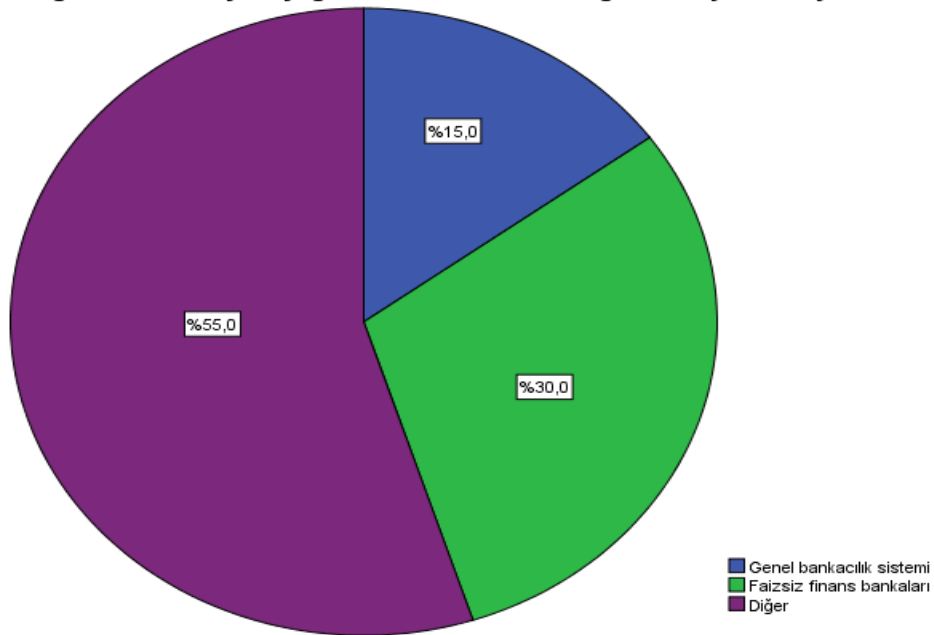

Deneklerin bu önerme karşısında verdikleri yanıtlar şu şekilde değerlendirilebilir. Deneklerin %20'sinin kesinlikle katıldığı, %19'unun katıldığı, %12'sinin kararsız olduğu, %35'inin katılmadığı, %16'sının kesinlikle katılmadığı, ve %1'ininde bu önermeyi cevaplandırmadığı çalışma sonucunda elde edilmektedir. Din görevlileri arasında bu önermeyi olumsuz olarak değerlendirenlerin oranının bir hayli yüksek olduğu çalışmanın sonucuna yansıyan bir başka özellik olmaktadır. Öncelikle “Bir lokma bir hırka” düşüncesinin İslam dinindeki önemini ele almak gerekirse bir Hadiste Allah Resülü şöyle buyurmaktadır. “Şu üç şey müstesna kıyamet günü her şeyden sorulacaksınız. Sırtınızı örtecek bir hırka, açlığınıza giderecek bir kaç lokma, ve soğuk sıcaktan ayıracak bir yuva (bk. İlbn. Hanbel). Tekkeleri ve camileri dervişlerin ve müminlerin evi sayarsak hadise göre insanın asli ihtiyacı olarak bir lokma ve bir hırka kalıyor. Sofiler “bir lokma bir hırka” ölçüsünü infak için koymuşlardır. Bu değerlendirmeden hareketle çalışmada yer alan din görevlilerinin dini konularda farklı özelliklere sahip oldukları sonucu elde edilmektedir.

“Azıcık aşım kaygısız başım.” Önermesine çalışmaya katılan deneklerin verdikleri likert yanıtlar şu yöndedir: Deneklerin %23'ünün kesinlikle katıldığı, % 27'sinin katıldığı, %

8'inin kararsız olduğu, %25'inin katılmadığı, %16'sının kesinlikle katılmadığı ve %1'inin de bu önermeyi yanıtızsız bıraktığı bulgular sonucunda elde edilmektedir. Sonuçlar değerlendirildiğinde deneklerin bu önermeye katılma ve katılmama oranlarının birbirine yakın olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. %27'sinin olumlu baktığı bu önermeye deneklere göre aşırı bir zenginlik yaşamaktansa sakın ve gösteriştan uzak bir yaşamı arzuladıkları ifade edilmektedir. Öte yandan %25'inin olumsuz baktığı bu önerme için sürekli çalışmanın ve rahat bir yaşam sürdürememenin sıkıntısı dile getirilmektedir. Azıcık aşım kaygısız başım önermesi şunu gösteriyor ki: aralıksız çalışarak çeşitli sıkıntılara katlanarak amansız zorluklara göğüs gererek zenginlere özgü bir hayat yaşamaktansa didişmelerden ve çelişkilere uzak gösterişsiz bir hayat sürdürmenin olabileceği anlamını taşımaktadır. Bu anlam çerçevesinde deneklerin bu önermeye olumlu yaklaşımları rahat ve sıkıntılardan uzak bir yaşam istedikleri sonucuna varılabilir.

Grafik:5 Birikimlerinizi değerlendirmek ve mali finansal faaliyetlerinizi değerlendirmek için aşağıdaki kurumlardan hangisinden yararlanıyorsunuz?

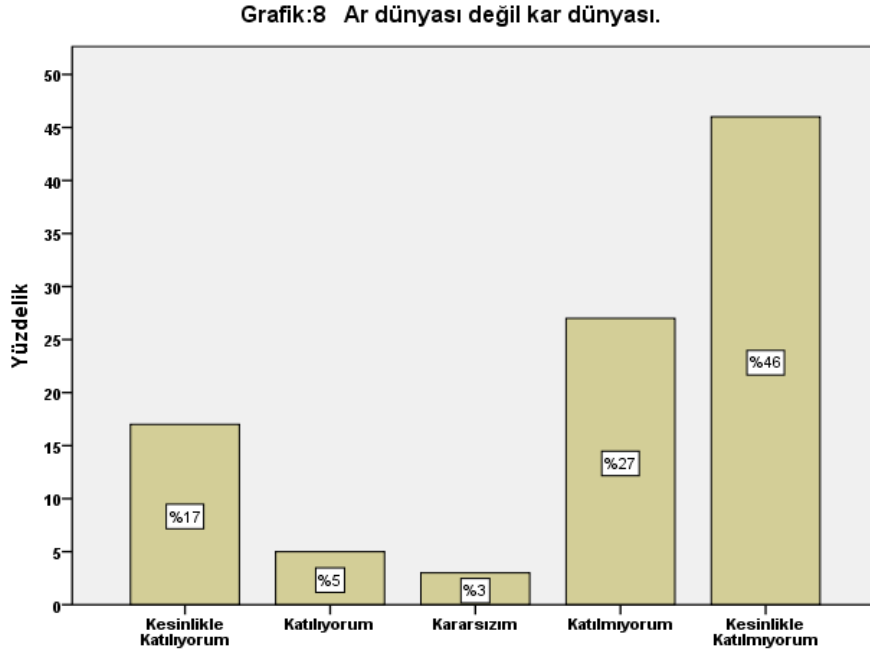

Ankete katılan deneklerin “Birikimlerinizi değerlendirmek ve mali finansal faaliyetleriyle ölçülmek istenen bu soruya ilişkin olarak alınan yanıtlar şekilde tespit edilmektedir. % 15'inin genel bankacılık sisteminden yararlandığını, %30'unun faizsiz finans bankasından yararlandığını, ve % 55'inin ise diğer seçeneğini işaretlediği tespit edilmektedir. Araştırma sonucunda belirtildiği gibi diğer seçeneğinin oranının bir hayli yüksek olduğu bulgular

sonucu tespit edilmektedir. Din görevlilerinin büyük çoğunluğunun genel bankacılık ve faizsiz finans bankası dışında birikimlerini; eşinin BAĞ-KUR'unun yatırıldığı, herhangi bir banka kullanılmadığı, birikim yapabilecek kadar kazanılmadığı, gayri menkulden yararlanıldığı, Ziraat Bankası kullanıldığı, alınan maaşın birikim yapabilecek yeterlilikte olunmadığı, birikimlerin altın yapılarak yastık altında saklandığı, denekler tarafından araştırma kapsamında belirtilmektedir. Çalışmada yer alan deneklerin birikim noktasında büyük bir çoğunluk tarafından dile getirilmek istenen imamlık mesleğinden birikim yapılabilecek kadar kazanılmadığı şeklinde denekler tarafından belirtilmektedir.

Tablo sonuçlarına yansıyan “Allah indin de veren el alan elden üstündür.” Şeklindeki önermeden hareketle İslam dinin de ihtiyaç sahibi olan kişilerin başkalarından bir şey istenilmesini yasaklamaz. Bununla birlikte ahlaki bakımdan bu durumun çok fazla tasvip edilmez ancak büyük zarüretler halinde istenilmesine müsaade etmektedir. İslam dini yapılan hayırların ve iyiliklerin birine bir şey verilmesi halinde alan kişiden daha da üstün olmaktadır. Kişinin bu üstünlüğü yaptığı iyilikten ve yardımdan kaynaklanmaktadır şeklinde buyrulmaktadır. Diğer taraftan yapılan bu yardımların gösteriş amaçlı olunmaması gerektiği öyle ki sağ elin verdiğini sol elin dahi bilmemesini buyurulmaktadır. Ankette yer alan bu önermeye deneklerin verdikleri yanıtlar şu şekildedir: %75'inin kesinlikle katıldığı, %18'inin katıldığı, %2'sinin katılmadığı, %4'ünün de kesinlikle katılmadığı, %1'inin de bu önermeyi boş bıraktığı çalışma sonucu elde edilmektedir. Bu önermeye olumlu bakan deneklerin oranının bir hayli yüksek olduğu bulgular sonucu elde edilmekte olup yardım ve hayırların gizli olunanın daha makbul olduğu denekler tarafından belirtilmektedir.

Tablo bulguların da ifade edildiği üzere deneklerin “Cenaze ya da Defin işlemlerinden ücret alıyor musunuz”? Şeklinde yöneltilen soruya verdikleri yanıtlar şu şekilde dile getirilmektedir; %10'unun evet, %79'unun hayır bunu sadece Allah rızası için yaptığını, %11'inde herhangi bir ücret talep etmediği fakat kendilerine hediye ve ya ikramlıkların takdim edilmesi halinde kabul ettikleri çalışma esnasında denekler tarafından dile getirilmektedir. Araştırmamın amacı ve teorik kısmı göz önünde bulundurulduğunda deneklerin cenaze ya da defin merasimlerinde herhangi bir ücret talep etmedikleri ve görevlerin sadece Yüce Allah'ın rızasını kazanmak adına yaptıkları belirtilirken bu oranının da bir hayli yüksek olduğu tablo sonucuna yansıyan bir başka özelliktir.

Anket çalışmasına katılan deneklere “Ar dünyası değil kar dünyası” şeklinde yöneltilen önermeye verilen yanıtlar şu şekilde ifade edilmektedir: %17’sinin kesinlikle katıldığı, %5’inin katıldığı, %3’ünün kararsız olduğu, %27’sinin katılmadığı, %46’sının kesinlikle katılmadığı ve %2’sinin de bu önermeyi cevaplamadığı bulgular sonucunda elde edilmektedir. Bu önermeye tablodan da anlaşılacağı üzere kesinlikle katılmayanların oranının bir hayli yüksek olduğu tespit edilmektedir. Din görevlilerine yöneltilen bu önerme şunu ifade etmektedir: Kimi insanlar kazanmak için her yolu mubah sayarlar. İnsanları ölçülü davranmaya sevk eden en büyük etken utanma duygusu, yani ardır. Utanmayan insan için her yol geçerlidir. Bundan dolayı bazı kimseler, arı bırak kara bak diyecek kadar bencil olabilmektedir. İnsanların bir kısmı arlı ve namuslu kimselere fazla değer vermez iken, onların gözünde işi bilen yöntemleri ne olursa olsun para kazanan kimseler daha değerli olmaktadır. Bu çerçevede çalışmaya katılan deneklerin %46 gibi oldukça yüksek bir kesimin bu önermeye olumsuz yaklaştıkları bulgular sonucu elde edilmektedir.

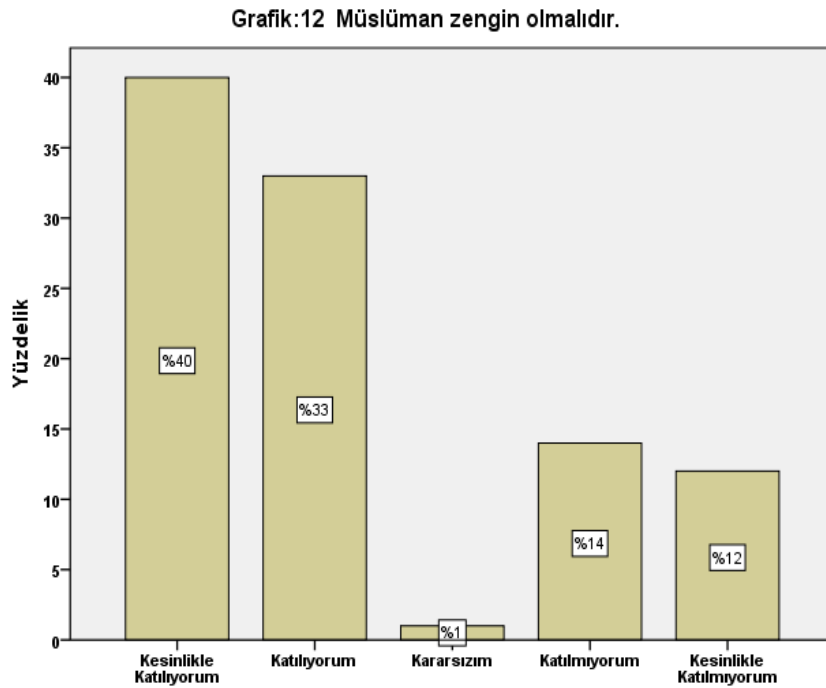
Ankete katılan deneklerin “İslam zenginliği değil, lüksü, israfı ve şatafatı olumsuz görür.” Yöneltilen soru karşısında verdikleri yanıtlar şu şekilde elde edilmektedir. Deneklerin % 79’unun kesinlikle katıldığı, %13’unun katıldığı, % 2’sinin kararsız olduğu, %1’inin katılmadığı, % 5’inin ise kesinlikle katılmadığı yapılan araştırma sonucu elde edilmektedir.

Araştırma sonucundan hareketle deneklerin kesinlikle katıldıkları oranının oldukça fazla olduğu tespit edilmekte olup öte yandan İslam dininin lüks, israf ve gösterişten uzak durulmasını buyrulmaktadır. Hadisi Şeriflerde de ifade edildiği gibi: “Yiyiniz içiniz fakat israf etmeyiniz”. Görüldüğü israfın lüksün gösterişin İslam dininde çok da kabul görülmediği sonucu elde edilmektedir. İslam’ın zenginliği değil lüksü ve israfın olumsuz görür şeklindeki önermeden hareketle %11lik gibi bir kesimin de İslam dininde lüksün ve şatafatın bulunabileceğini ve bu nedenle bu önermeye olumsuz yaklaştığı araştırmalar sonucu elde edilmektedir.

Tablo sonuçlarından da görüldüğü gibi “Bu dünya çalışma ve her anlamda üretme yeridir.” İslam dinin de ifade olunduğu gibi Allah çalışana ve helal kazanç için mücadele edene verir. İslam dini insanlara hem bu dünyada hem de ahirette mutlu olmanın yollarını tarif etmektedir. Bu nedenle her iki dünya içinde çalışmak, Müslüman birinin görevi olmaktadır. Diğer taraftan sadece ahiret için değil dünya için de çalışıp kazanmak dinen buyrulmaktadır. İslam dini çalışmaya büyük önem vermekte olup ve helal kazanç sağlamak adına çalışmayı ibadet görmektedir. İslam’ın beş şartından ikisi olan zekat ve hac; zengin Müslümanların yapması gerekenler arasında yer almaktadır. Bu açıdan çalışan insan hayırlı insandır. Çünkü çalışan insan hem kendisine hem ailesine hem de milletine yararlı olabilmektedir. Tüm bu açıklamalar çerçevesinde anket çalışmasına katılan deneklerin yöneltilen soruya verdikleri yanıtlar şu şekilde ifade edilmektedir: %80’inin kesinlikle katıldığı, %17’sinin katıldığı, %2’sinin kararsız olduğu, %1’inin de kesinlikle katılmadığı çalışma sonucu elde edilmektedir. Tablonun bulgularından hareketle %80 gibi büyük bir oranın kesinlikle katıldığı ve deneklerin büyük çoğunluğunun olumlu baktığı bu soruda ifade edilen çalışmanın ve üretmenin dinin emri ve ibadet hükmü özelliği taşıması deneklerin bu çerçeveden baktıklarını göstermektedir. Diğer taraftan çalışmanın sadece İslam dinine özgü bir özellik olmayıp hemen hemen bütün dinlerde önem arz eden bir misyon olmaktadır. Bu duruma verebileceğimiz ve diğer dinlerde oldukça yankı uyandıran Max Weber’in ortaya koyduğu Kapitalizmin Ruhu ve Protestan Ahlakı bu konuda oldukça önemli bir çalışma olmaktadır. Görüldüğü üzere çalışmayı ve üretmeyi sadece İslam dini değil diğer dinlerde desteklemektedir.

Çalışmaya katılan deneklere anket soruları kapsamında sorulan “Hatim ya da Kur’an okumaktan ücret alıyor musunuz? Sorulara verilen yanıtlar şu şekilde ifade edilmektedir.

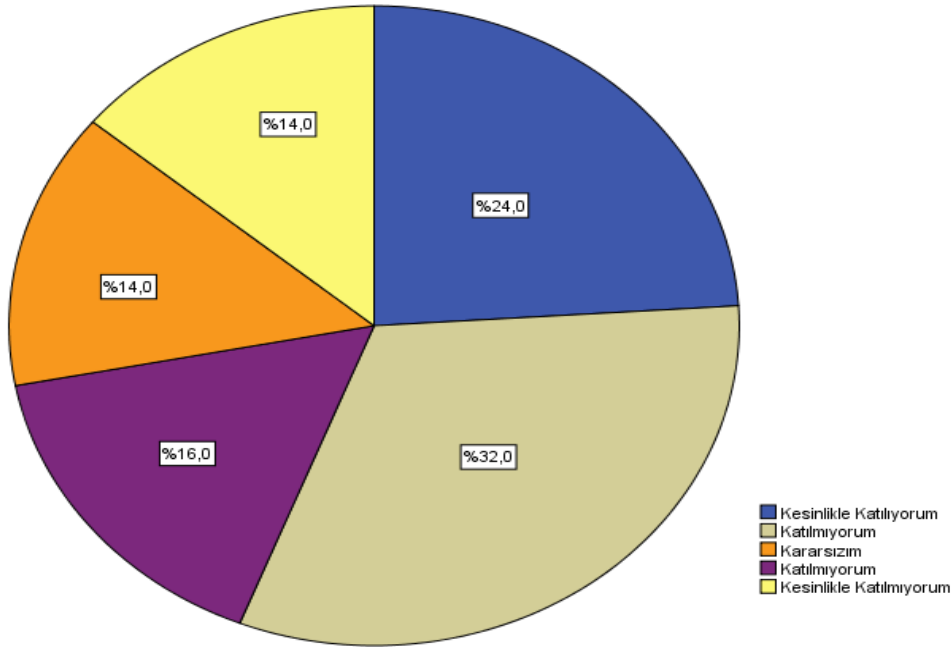
Deneklerin %6'sının evet, %87'sinin hayır diyerek bu işi sadece Allah rızasını gözeterek yaptığı, %7'sinin ise ücret almadığı fakat kendilerine herhangi bir hediyenin takdim edilmesi halinde geri çevirmedikleri ankete katılan denekler tarafından verilen cevaplar arasında yer almaktadır. Hatim ve Kur'an okumaktan ücret talep etmeyenlerin sayısının oldukça fazla olduğu gözlenmekle birlikte hayır seçeneğini işaretleyen deneklerin ücret talep edenlere karşı çok sert bir ifadeyle imamlık görevinin ücret talep edilmesinin de yanlışlığına vurgu yapmakta olup din görevlilerinin bu konuda daha duyarlı olunması noktasında da açıklamalar da bulunmuş olmaları çalışmamızda dikkat çeken diğer bir önemli nokta olmaktadır.

Tablo sonuçlarından da görüldüğü “Müslüman zengin olmalıdır.” şeklindeki önermeye verilen cevaplar şu yöndedir: %40'ının kesinlikle katıldığı, % 33'ünün katıldığı, % 1'bu önerme karşısında kararsız kaldığı, %14'ünün katılmadığı, %12'sinin de kesinlikle katılmadığı çalışma sonucu tespit edilmektedir. Sonuçlardan hareketle bu önerme karşısında deneklerin kesinlikle katılma oranının oldukça fazla olduğu anlaşılmaktadır. İslam dininin ekonomiye bakışı değerlendirildiğinde “Kişiler zengin olmak ister fakat bunu isterken dinin gerektirdiği şekilde yapmak zorundadırlar. Bu durumda İslamiyet'e hizmet amacıyla zengin olmak istemek gayet normal fakat öte yandan nefsin hilesine kapılarak sadece başkalarını kıskandırmak ve ya hırs için zengin olmak isteyen kimse bir lokma dahi haram yemek en

büyük fakirlik olarak görülmektedir. İslam dininde sadece dünya malına dayanan geçici ve yok olucu olan zenginliği değil belki de buradan kastı gönül zenginliğidir.” Denekler tarafından yapılan açıklamalar çerçevesinde İslam dininde zengin olanın fakir olana ne şekilde yardım etmesi belirtilmekte olup zengin kişilerden malının ALLAH yolunda harcaması istenmektedir.

Grafik:13 Çok laf yalansız çok mal haramsız olmaz

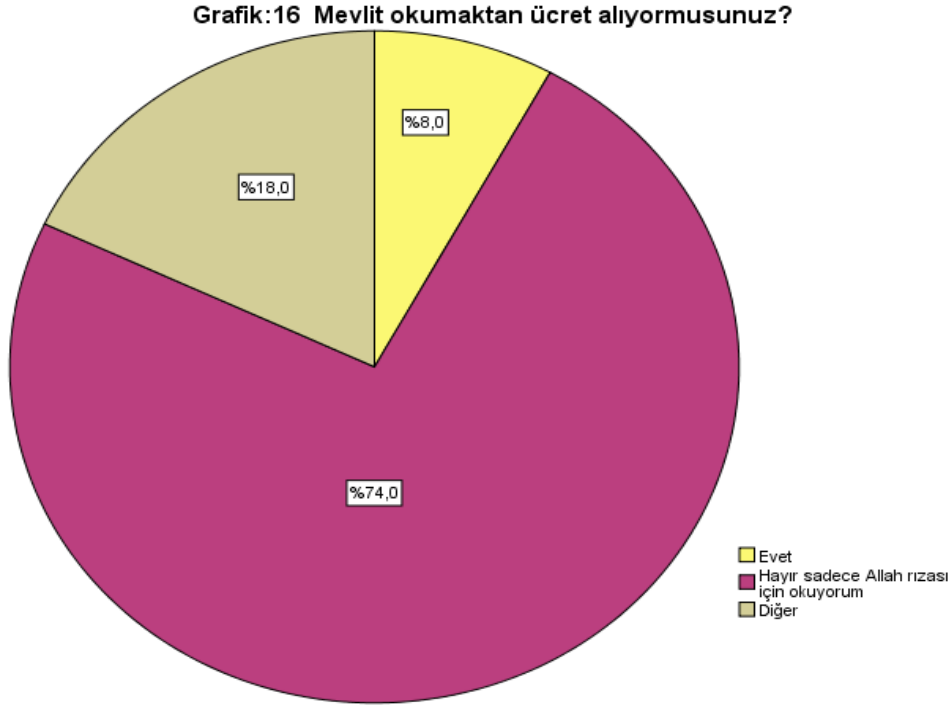
Anket çalışmasında yer alan “Çok laf yalansız çok, mal haramsız olmaz.” Şeklinde deneklere yöneltilen atasözünün ne anlam ifade ettiğini değerlendirecek olursak; insanın gevezelik edip boş boş konuşmaması gerektiği çünkü çok konuşan insanın sözleri arasında muhtemelen yalanın bulunabileceği, haksız yollardan bol kazancın içinde yasadışı elde edilmiş para bulunabileceği gibi, İnsanın para hırsına kapılması halinde haram helal demeden kazanç için her yola yönelebilmektedir. Çalışmaya katılan deneklerin verdikleri yanıtlar dikkate alındığında %24’ünün kesinlikle katıldığı, % 32’sinin katıldığı, % 14’ünün kararsız olduğu, %16’sının katılmadığı, %14’ünün kesinlikle katılmadığı sonuçlara yansımıştır. Bu atasözüne olumlu yaklaşanların oranının yüksek olduğu anket sonucunda

görülmektedir. Diğer taraftan bu atasözüne katılmayanların oranının da azda olsa fazla olması sebebiyle her konuşulan lafın yalan taşımadığı ve her malında haram olamayacağı anket çalışmasına yansıyan diğer bir bulgu sonucudur.

Tablo verilerinden de anlaşılacağı üzere anket çalışmasına katılan deneklerin bu önerme karşısında verdikleri yanıtlar şu şekildedir: deneklerin %14'ünün kesinlikle katıldığı, %21'inin katıldığı, %11'inin kararsız olduğu, %34'ünün katılmadığı, %19'unun kesinlikle katılmadığı ve %1'ininde bu önermeyi cevaplamadığı tespit edilmektedir. Önermeye olumlu yaklaşan deneklerin oranını bir hayli yüksek olduğu çalışma sonucunda elde edilmektedir. Öte yandan din görevlilerinin sadece namaz vakitlerinde camileri açma kapatma ile sorumlu olunmadığı namaz vakitleri dışında da insanlara faydalı olunması gerektiği belirtilmektedir. Araştırmalar çerçevesinde teorik kısmında yer alan ifadeler dikkate alındığında imamlığın ne anlam ifade ettiğini belirtmekte fayda vardır: İmam tam olarak Arapça kökenli olup İslam dinine ait bir terim olmaktadır. Genel anlamda önder, lider, devlet başkanı anlamlarına da gelmektedir. İslami bir terim olarak da cemaate namaz kıldırın ve diğer dini görevleri yerine getiren kişileri ifade etmektedir. İmamlık görevini yerine getirmeye ise "imamet" denilmektedir. İmamlığın bir mescide atanması Emevi Devleti döneminde meydana gelmektedir. Abbasiler döneminde ise imamlık bir devlet memuru haline getirilmektedir. İmamların atanmasını bizzat devlet başkanları yapmaktadır. Diğer taraftan imamlığın sadece namaz vakitlerinde görevli olduğu söylemine katılan imamlarımızın oranının da oldukça yüksek olduğu göze çarpan başka bir değerlendirmedir.

Tablo verilerinden hareketle "Görevinizden alacağınız ücret ailenizi geçindirecek kadar olmalı ne eksik ne de fazla olmalıdır". Ankete katılan deneklerin verdikleri yanıtlar şu şekilde ifade edilmektedir: deneklerin %16'sının kesinlikle katıldığı, %28'inin katıldığı, %10'unun kararsız kaldığı, %34'ünün katılmadığı, %11'inin kesinlikle katılmadığı, ve %1'inin de bu önermeyi cevaplamadığı araştırmalar sonucu elde edilmektedir. Sorulan soru karşısında deneklerin verdikleri cevapların hem olumlu hem de olumsuz yaklaşımların oranlarının birbirine yakın olduğu sonuçlara yansımaktadır. Olumsuz yaklaşan din görevlilerinin büyük çoğunluğunun "alınan ücretin sadece aileyi geçindirecek kadar kazanılmaması gerektiği görevini hakkıyla yerine getirdikten sonra yani helal olduğuna inanıldıktan sonra daha fazlada kazanılabileceği belirtilmektedir. Bu nedenle önemli olan

kazanılan paranın hakkını veriyor olabilmektir.” Şeklinde ifadelerde buldukları tespit edilmektedir.

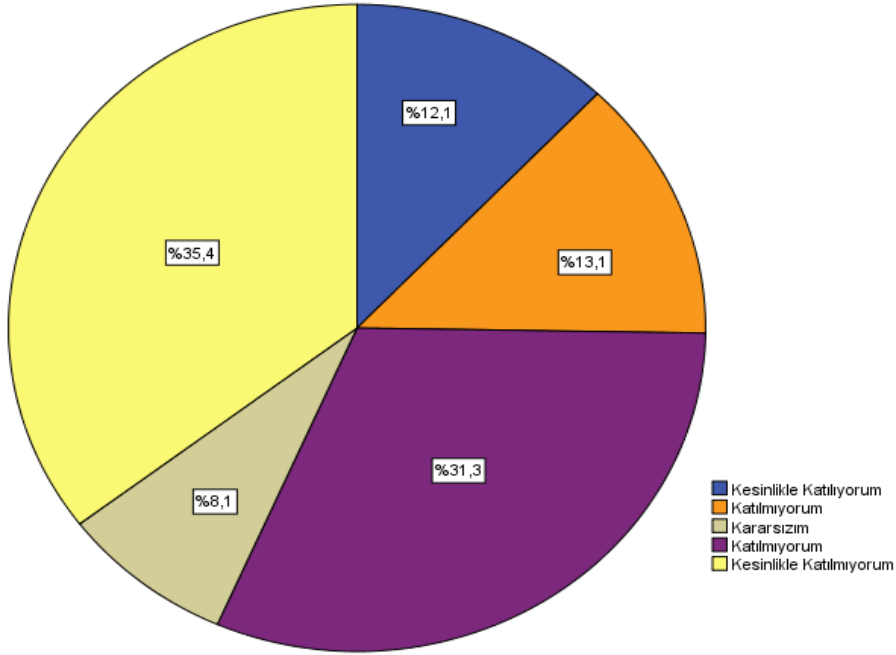
Ankete katılan deneklere ankette yer alan “Mevlit okumaktan ücret alıyorsunuz?” Şeklinde yöneltilen sorudan hareketle deneklerin verdikleri yanıtlar şu şekilde ifade edilmektedir: % 8’inin evet diyerek aldığı, %74’ünün hayır diyerek ve bunu sadece Allah rızasını kazanmak adına yaptığı, %18’ininde diğer seçeneğini işaretledikleri analiz edilmektedir . % 18’lik gibi bir kısmın diğer seçeneğini işaretleyerek ücret dışında hediye, ikramlık ve ya herhangi bir şeyin takdim edilmesi halinde geri çevirmedikleri tespit edilmektedir. Tablo sonuçlarından yola çıkarak din-ekonomi ilişkisi bağlamında değerlendirildiğinde din görevlilerinin mevlit okumaktan ücret talep etmedikleri ve bunun sadece Allah’ın rızasını gözeterek yaptıklarını ayrıca dinin bu şekilde ekonomi çıkarlar gözetilerek anlatılmaması gerektiği çalışmaya katılan denekler tarafından dile getirilmektedir.

“Müslüman için en kutsal kazanç kendi emeğiyle elde ettiği.” Şeklindeki önermeye deneklerin verdikleri yanıtlar şu şekilde belirtilmektedir: bu önerme karşısında deneklerin %88’inin kesinlikle katıldığı, %9’unun bu önermeye katıldığı, %1’inin kararsız olduğunu,

%1'nin katılmadığı, ve %1'inin ise kesinlikle katılmadığı tespit edilmiştir. Trabzon'da yaşayan din görevlilerinin “alın teri en helal kazançtır” şeklinde açıklamalarda bulunduğu çalışma sonucu elde edilmiştir. Ayrıca bu önermeye kesinlikle katıldığını ifade eden deneklerin dinin başkalarına muhtaç olmadan yaşamayı uygun görmesi halinde kendi çabalarıyla elde edilen kazancın daha helal olduğunu ifade etmektedirler. İslam dininde gücü ve imkanı olan herkesin geçimini başkaların sırtından değil, kendi bilek gücü ile çalışması gerektiği, ve böylesi helal kazancın kutsallığı önemi belirtilmektedir. Kişinin kazancı kendi emek ve gayreti, bilgi sanatıyla doğrudan ya da dolaylı olarak elde ettikleri ile emek dışı fakat meşru ve helal yoldan elde ettikleridir. İslam dinine göre emek kutsal olduğu gibi kazanç da kutsal sayılmaktadır. Ancak kazancın kutsal olabilmesi için meşru ve helal yollardan bilek gücü ve el emeği sonucu elde edilmesi gerekmektedir.

“Fakir olup kıt kanat geçinmektense, zengin olup daha fazla zekat vermek ve daha çok hayır yapmak makbuldür.” Önermesinden hareketle tablodan da anlaşılacağı üzere ankete katılan deneklerin yanıtları ve yüzdeler dilimleri şu şekilde belirtilmektedir: %22'sinin kesinlikle katıldığı, % 30'unun katıldığı, %6'sının kararsız olduğu, %26'sının katılmadığı, %14'ünün kesinlikle katılmadığı ve %2'sinin de bu soruya cevap vermediği tespit edilmiştir. Tablo verilerinden yola çıkılarak yüzdeler dilimlerin birbirine çok yakın olduğu, büyük çoğunluğun ise bu önermeye katıldığının bunun yanı sıra katılmayanların oranında bir hayli fazla olduğu görülmektedir. Araştırmanın kapsamı gereği dinin ekonomi ile ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmesi istenen bu soruya %26 gibi bir kesimin katılmıyorum şeklinde verdikleri yanıt doğrultusunda deneklerin “Allah rızkı kime ve ne şekilde vereceğini herkesten daha iyi bilendir. Bu nedenle bu tür söylemler ne fakirin dinini eksik yaşayacağını nede zengin dinini fazla yaşayacağını göstermemektedir. Buradan hareketle bu önermeye katılmayan imamlarımızın öne sürdüğü bu gerekçelerinin anketimize farklı bir zenginlik kattığı görülmektedir.

Grafik:19 İki kat daha fazla ücret verilirse mesleğimi değiştirebilirim.

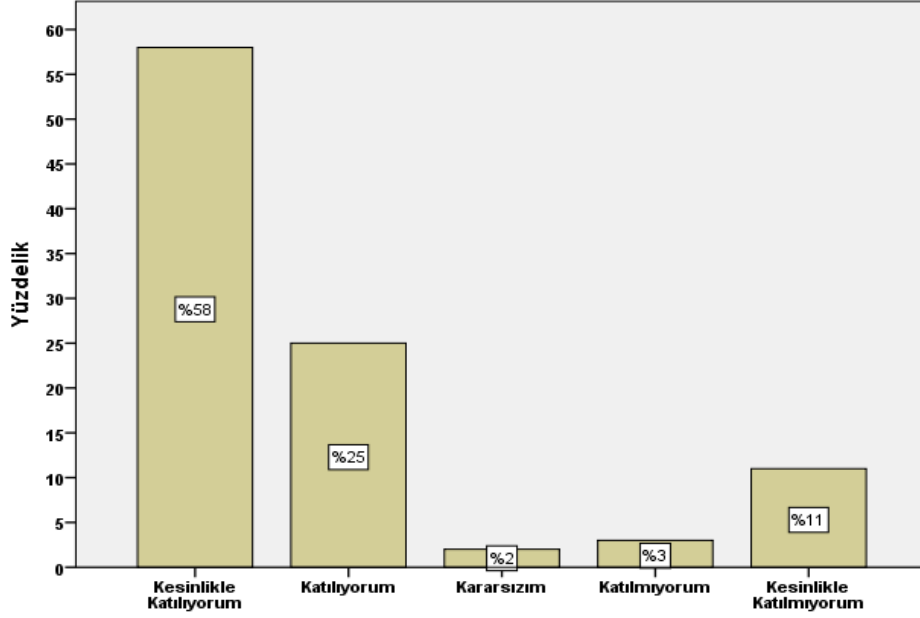

Çalışmada yer alan ve tablodan da anlaşılacağı üzere “İki kat daha fazla ücret verilmesi halinde mesleğimi değiştirebilirim” şeklinde yöneltilen sorudan hareketle deneklerin mesleklerine yönelik tutumlarını ölçmeyi amaçlanan bu soru kapsamında deneklerin verdikleri yanıtlar şu şekilde belirtilmektedir: %12’sinin kesinlikle katıldığı, % 13’ünün katıldığı, %8’inin kararsız kaldığı, %31’inin katılmadığı, %35’inin kesinlikle katılmadığı ve %1’inin de bu soruya cevap vermediği bıraktığı bulgular sonucu elde edilmektedir. Tablo sonuçları dikkate alındığında deneklerin bu önermeye %35 gibi bir oranın olumsuz karşıladığı bulgular sonucunda elde edilmektedir. Bu sonuçlardan hareketle olumsuz olarak gören deneklerin mesleklerinden oldukça memnun oldukları ve yaptıkları mesleğin paradan ziyade kutsal bir görev olduğu şeklinde tanımladıkları ve mesleklerini bir dava olarak gördüklerini anket çalışmasında dile getirmektedir. Tablo sonuçlarından da anlaşılacağı üzere din görevlilerinin mesleklerinin öncelik amacının ekonomi çıkarlar olmadığı ve bu nedenle mesleki değişimin mümkün olamayacağı belirtilmektedir. Öte yandan denekler arasında %13’lük gibi bir kesimin de iki kat daha fazla ücret verilmesi halinde mesleğini değiştirebileceğini ifade etmektedir. Bu durum tespitinde şöyle bir sonuca ulaşmak mümkün: diğer mesleklerin seçiminde etkili olmanın yanı sıra imamlık mesleği dahil olmak üzere

paranın kısmen de olsa din görevlilerine mesleklerine yönelik tercihlerinde etkili olduğu sonucuna varılmaktadır.

İşbölümünün arttığı günümüz toplumlarında insanların dini ihtiyaçlarının giderilmesi adına görevlendirilen din görevlilerinin İslam-i kurallar çerçevesinde dini anlatmak ve insanlara doğrunun gösterilmesi, bunun sonucunda belli bir ücretin talep edilmemesinin normal olduğu İslam dininde yerini almaktadır. Öte yandan dinin sadece para kazanmak için anlatılmasının uygun olmadığı dini kaynaklar da belirtilmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında “İş bölümü ve uzmanlaşmanın olduğu mesleklerin teşekkül ettiği bir dünya da imamlığın meslek haline gelmesi ve namaz kıldırmak dini anlatmaktan maaş alınması normal ve caizdir! Şeklinde yöneltilen sorudan hareketle çalışmaya katılan deneklerin verdikleri cevaplar şu şekilde tespit edilmektedir. Deneklerin %34’ünün bu önermeye kesinlikle katıldığı, %43’ünün katıldığı, %3’ünün kararsız olduğu, %11’inin katılmadığı, % 3’ ünün kesinlikle katılmadığı ve % 6’sının da bu önerme karşısında cevap vermediği sonuçlara yansımaktadır. Tablonun verilerinden de anlaşılacağı üzere kesinlikle katılan ve katılanların oranını bir hayli fazla olduğu anlaşılmaktadır. Din görevlilerinin günümüz değişen toplumsal koşullarda mesleklerine ilişkin ve mesleklerinin ekonomik boyutunu dikkate almaları noktasında ölçmeye çalışılan bu önermeye katılan deneklerin dini vecibeleri yerine getirirken imamlığın diğer meslekler gibi maaş alınmasının normal bir durum ve olması gerektiğinin de altını çizilerek vurgulanmaktadır . Öte yandan imamlık mesleğinin devlete bağlı bir kurum olduğu ve her meslekte olduğu gibi imamlık mesleğinin de dikkat gerektiren bir meslek olduğu belirtilmektedir. İmamlık mesleği hakkıyla yapıldığı takdirde meslek olarak algılanmakta dikkat edilmemesi halinde de meslek kategorisinde yer almaktadır.

Grafik: 21 En kötü insan dini dünya malına alet edendir(ibn-i Asakir).

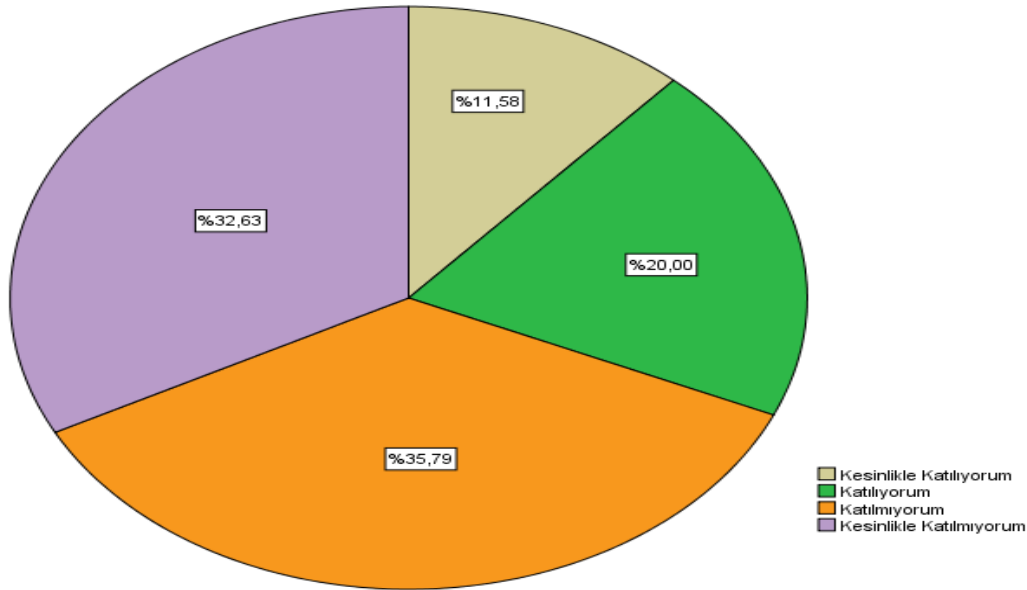

Tablo sonuçlarında görüldüğü üzere deneklerin %58'inin kesinlikle katıldığı, %25'inin katıldığı, %2'sinin kararsız olduğu, %3'ünün katılmadığı, %11'inin kesinlikle katılmadığı, ve %1'inin de bu soruyu yanıtızsız bıraktığı tespit edilmektedir. Çalışmaya katılan deneklerin bu söze büyük bir çoğunluğunun olumlu yaklaştığı göz önünde bulundurulduğunda, dinin dünya malına heba edilemeyeceği sonucuna varılabilmektedir. Diğer taraftan araştırma kapsamında elde edilen sonuçlar çerçevesinde ve teorik kısımda da ifade edildiği gibi dinin dünya malı için kullanımının büyük bir vebalin gerektirdiği ifade edilebilir. İslam dini özel çıkarlar için dinin kullanılmasını günah olarak görmektedir. Dinin politikaya alet etmek yahut başka zararlı maksatlar için kullanmak, bir takım cahilleri, din ismi altında tahrik etmek çok büyük bir günahdır. Allahü Teala Hazretleri en çok bunu kötülerdir. Hadisi Şeriflerde de buyruldu ki: “Yazıklar olsun ilmini ticarete alet ilim sahibi kötü kimselere ki devlet adamlarına yaklaşır, ve kazanç temin ederler” (Hakim). Bu açıklamalar doğrultusunda din görevlilerinin %56'lık gibi büyük bir oranın bu sözü olumlu yaklaştığı tespit edilirken diğer taraftan %13 gibi bir oranında bu söz karşısında kesinlikle katılmadığı dikkati çeken diğer bir sonuç olmaktadır. Buradan hareketle deneklerin verdikleri yanıtlar dikkate alındığında din görevlilerinin dini konulardaki düşünceleri farklılık arz etmektedir.

Ankete katılan deneklere “Cenaze ve Sala vermektan ücret alınıp alınmadığına yönelik ölçülmek istenen soru karşısında deneklerin %4'unun evet diyerek aldıkları, %92'unun

almadığı ve almayı da düşünmediği, %3'ünün de ücret dışında hediye ikramlık gibi diğer seçenekleri kabul ettikleri tespit edilmektedir. Soruyu cevaplandıran deneklerin herhangi bir ücret talep etmediklerinin oranının oldukça yüksek olduğu bulgusu elde edilmektedir. Diğer taraftan %92'lik gibi oldukça yüksek olan bu oranın cenaze törenleri esnasında okunan saladan ve diğer yürütülen işlemler adına cenaze sahibinden herhangi bir talepte bulunmadığı ve bunun sadece Allah rızasının gözetilerek yapıldığı denekler tarafından çalışmanın bulgularına yansımaktadır. Fakat cenaze sahiplerinin kendilerine herhangi bir hediye takdim edilmesi halinde kabul edildiği denekler tarafından belirtilmektedir.

Grafik:23 Fakirin dini hayatı bile eksik kalır

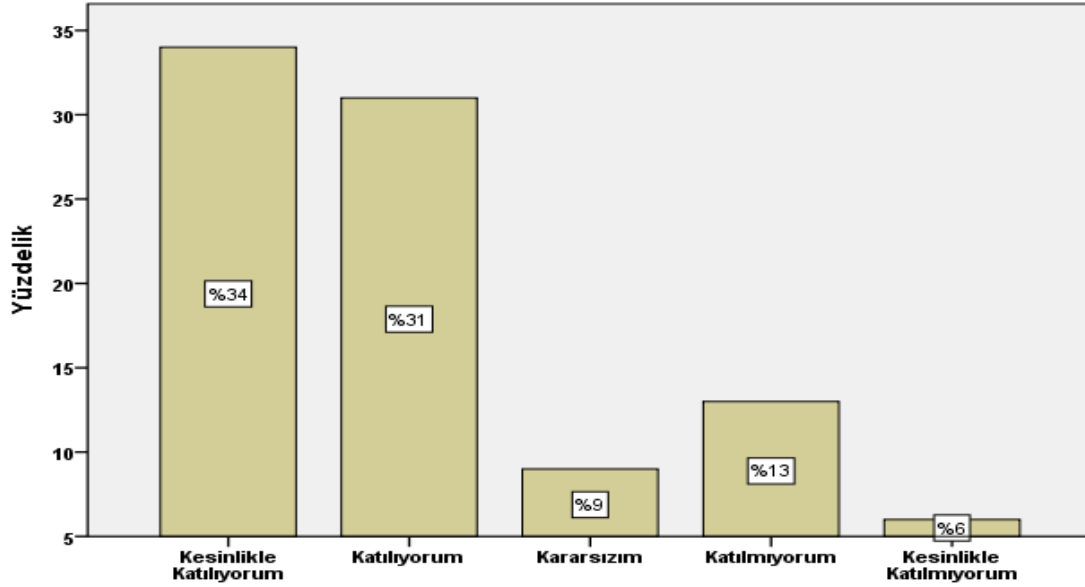
Anket çalışması kapsamında ele alınan sorudan hareketle Her şeyin ekonomi ile şekillendiği dünya da dinin buyruklarını tam olarak yerine getirmek adına gerek zekat gerek hac ve gerekse de filtrenin dini vecibelerin yerine getirilmesi halinde tam olarak dinin gereklerinin yerine getirilmiş olunamayacağı bunun yanı sıra dinin emir ve buyruklarının tam anlamıyla benimsenilmesi ve uygulanması emrolunmaktadır. Öte yandan “ Fakirin dini hayatı bile eksik kalır.” Önermesinden hareketle anket çalışmasına katılan deneklerin verdikleri yanıtlar şu şekilde belirtilmektedir: deneklerin % 11'inin kesinlikle katıldığı, % 20'sinin katıldığı, %35'inin katılmadığı, %32'sinin ise kesinlikle katılmadığı ve %2'inin de bu konu hakkında

bilgisinin olmadığı sonucu elde edilmektedir. Ankete katılan din görevlilerinin bu önermeye %35'lik gibi oldukça yüksek bir yüzdeliğin söz konusu olduğu ve buradan hareketle fakirin hiçbir zaman dinini eksik yaşamadığı ve yaşamayacağı buna en iyi örneğinde İslam Peygamberi Hz. Muhammed (S.A.S)'in tarafından yansıtıldığı ve günümüzde de dini konuların ekonomi ile bu kadar bağdaştırılmasının yanlış bir algı olduğu soruya olumsuz yaklaşan denklemler tarafından ifade edilmektedir. Buradan hareketle çok az bir kısmında bu önermeye kesinlikle katıldığını belirtmesi dini konular noktasında din görevlilerinin de farklı bakış açılarına sahip olduğu sonucu elde edilebilmektedir.

Anket çalışmasında yer alan sorudan hareketle İslam dininin buyruklarına göre “Her zengin Müslümanlığın gerektirdiği şekilde yaşamamaktadır. Çünkü asıl zenginlik, malını Allah yolunda harcayan kimse için geçerli olmaktadır. Zenginlik bazı dini sorumlulukları gerektirir. Bunlar zekat, hac, kurban, hayır ve hasenat gibi ibadetler zenginler tarafından yapılmakta fakat bunlara uyan çok az zengin söz konusudur. Bu nedenle her zengin Müslümanlığı tam anlamıyla yaşar dinilmemektedir. Buradaki açıklamalar çerçevesinde dinimizde yüce ALLAH servetin sadece zenginler arasında dolaşan dar bir mülkiyet haline gelmemesini bunun içinde zenginlere zekat sadaka gibi hayırları emretmektedir. Bu açıdan “Müslümanlığın bile iyisini zenginler yapar ve yaşar.” Anlayışı doğrultusunda deneklere yöneltilen anket sorusundan hareketle verilen yanıtlar şu şekilde belirtilmektedir : deneklerin %9'unun kesinlikle katıldığı, %11'inin katıldığı, %2'sinin bu önerme karşısında kararsız kaldığı, %46'sının katılmadığı, %31'inin de kesinlikle katılmadığı ve %1'inin de yanıtı bırakmadığı sonucuna varılmaktadır. Tablodan da anlaşılacağı üzere deneklerin önermeye olumsuz yaklaşma oranının oldukça yüksek bir sonuçta olduğu bulgulara yansımaktadır.

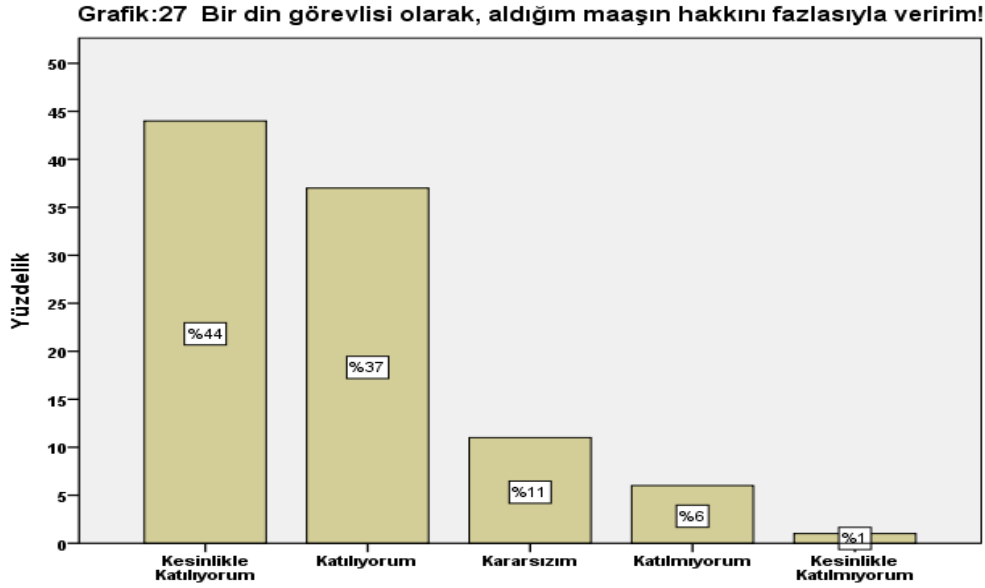
Anket çalışmasına katılan deneklere çalışma kapsamında yöneltilen “ Fakirlik ateşten gömlek giymektir.” Şeklindeki atasözüne katılıp katılmadığına yönelik düşüncelerinin ve tutumlarının ölçülmesinin amaçlandığı bu soru için deneklerin %8'inin kesinlikle katıldığı, %18'inin katıldığını, % 7'sinin kararsız olduğu, % 38'inin katılmadığı, % 29'unun da kesinlikle katılmadığı ankete verilen cevaplar sonucu elde edilmektedir. Verilerin sonuçlarından hareketle atasözüne olumsuz yaklaşanların oranının bir hayli yüksek olduğu ve denekler tarafından fakirliğin sabredilmesi gereken bir durum olduğu, fakir hayatın gayet normal bir durum olduğu belirtilmektedir. Bu noktada Hz. Muhammed (S.A.S)'in yaşantısının en iyi örnek teşkil ettiği denekler tarafından dile getirilmektedir.

Grafik:26 Sizden herhangi bir ücret istemeyenlere uyun, onlardır güzeli ve doğruyu bulanlar (Yasin Süresi 21.Ayet) bu ayetten hareketle dini vecibeler para karşılığında yapılmamalı/anlatılmamalıdır denebilir mi?

Ankette yer alan ve Yüce kitap Kur'an-ı Kerim'de de buyrulduğu üzere "Dini anlatmaktan herhangi bir ücret talep etmeyin çünkü sizin ücretiniz Allah'ın katındadır". Bu ayetten hareketle deneklerin din ve ekonomi ilişkisini ne düzeyde yürüttüklerini ölçmek amacıyla yöneltilen "Sizden herhangi bir ücret istemeyenlere uyun onlardır güzeli ve doğruyu bulanlar (Yasin Suresi 21.Ayet) bu ayetten hareketle dini vecibeler para karşılığında yapılmamalı, anlatılmamalı denebilir mi? şeklinde sorulan soruya denekler tarafından verilen cevaplar şu şekilde olduğu tespit edilmektedir : % 34'ünün kesinlikle katıldığı, % 31'inin katıldığı, % 9'unun kararsız kaldığı, % 13'ünün katılmadığı, % 6'sının kesinlikle katılmadığı ve %7'sinin de yöneltilen ayet karşısında yanıt vermek istemediği tespit edilmektedir. Yöneltilen ayete olumlu yaklaşan deneklerin büyük çoğunluğunun dini vecibelerin para karşılığında anlatılmasının dine aykırı olduğunu ifade edilmektedir. Bu nedenle deneklerin %34 gibi büyük bir oranla ayete katıldıkları tespit edilirken diğer taraftan % 12'lik gibi bir kesiminde bu ayetin dini konularda bilgisinin yetersiz olduğu, dini ekonomik çıkarlar adına kullanan ve para kazanmak adına ekran başında boy gösteren din görevlilerine uygun olduğu denekler tarafından belirtilmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda her denneğin farklı bakış açılarına sahip oldukları sonucuna varılmaktadır. Yöneltilen bu ayetten hareketle amaçlanmak istenen

deneklerin mesleki tutumlarının ekonomik boyutu karşısında takındıkları tavrın ölçülmesi amaçlanmaktadır.

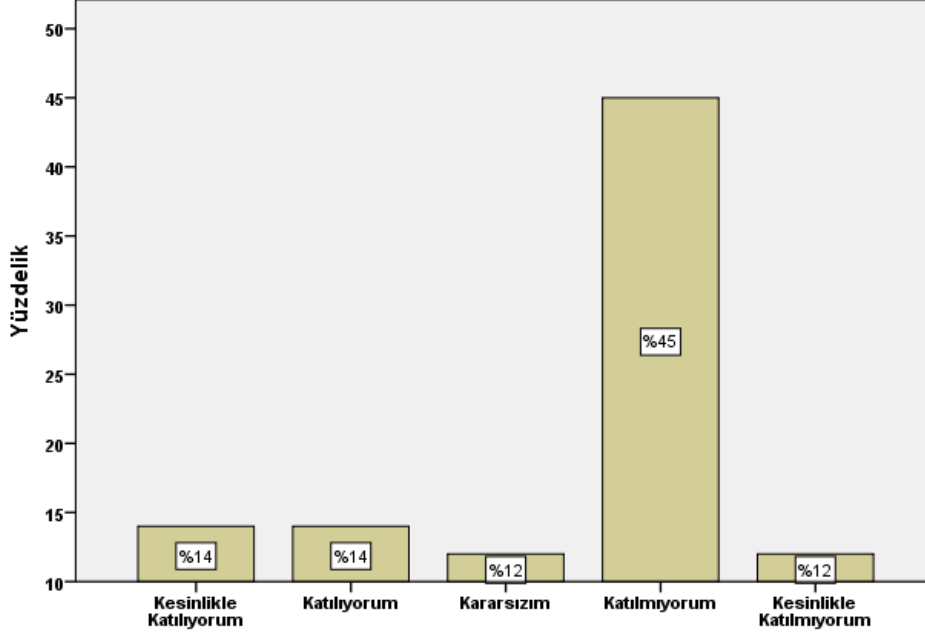
Anket çalışmasına katılan deneklere yöneltilen “ Bir din görevlisi olarak aldığım maaşın hakkını fazlasıyla veririm”. Şeklinde ifade edilen ve denekler tarafından alınan yanıtlar doğrultusunda değerlendirmek gerekirse yanıtların şu şekilde dağılımı gösterilmektedir. %44’ünün kesinlikle katıldığı, %37’sinin katıldığı, %11’inin kararsız olduğu, %6’sının katılmadığı, %1’inin kesinlikle katılmadığı ve %1 gibi bir oranında cevap vermediği sonucu elde edilmektedir. Her meslekte olduğu gibi kazanılan paranın helal olunabilmesi için mesleğin hakkının fazlasıyla verilmesi gerekmektedir. Buradan hareketle insanlara dini anlatmakla görevlendirilen din görevlilerinin de elde ettiği kazancın helal olunabilmesi için görevini hakkıyla yerine getirilmesi gerekmektedir. Buradan hareketle çalışmaya katılan deneklerin çok büyük bir çoğunluğunun bu konuda olumlu olduğu bulgular sonucunda elde edilirken diğer taraftan %11 gibi bir denek grubunun bu önerme karşısında olumsuz bir tutum sergiledikleri sonuçlara yansıyan diğer bir özellik olmaktadır.

Araştırmamın teorik kısmında da ifade edildiği üzere deneklere yöneltilen önermeye ilişkin olarak deneklerin mesleki tutumların ölçmeye yönelik yapılan çalışmanın sonuçlarından hareketle denekler tarafından yapılan görevlerden çok daha fazla bir ücretin talep

edilmesinin yanı sıra ayrıca günümüzde din olgusu çıkar aracı olarak kullanılması ve para kazanılmasının yanlışlığına dikkat çekmek amaçlanmaktadır. Deneklerin aldıkları maaşın hakkını verememeleri halinde ve mesleklerinin sadece maddi boyutunu gözetmeleri durumunda insanların dine olan bakışını da olumsuz etkilemektedir. Çünkü din görevlisi diğer mesleklere oranla fazlasıyla dikkat gerektiren bir meslek olmaktadır. Bu nedenle toplumu oluşturan insanların, dini sadece maddi boyutunu baz alınarak anlatılması halinde hem dini değerlere karşı hem de din görevlilerine karşı olumsuz bir tavır sergilemelerinde etkili olmaktadır. Bu açıdan anket çalışmasına katılan deneklere “İmamlar için gerekli olan maaş almamak değil maaşın hakkını fazlasıyla vermektir.” İfadesinde olduğu gibi yöneltilen önermeden hareketle denekler tarafından verilen cevaplar şu şekilde olduğu tespit edilmektedir: %63’unun kesinlikle katıldığı, %28’inin katıldığı, %3’ünün kararsız olduğu, %1’inin katılmadığı, %4’ünün kesinlikle katılmadığı, ve %1’inin de bu önermeyi yanıt vermek istemediği bulgular sonucu elde edilmektedir. Tablonun sonuçlarından da anlaşılacağı üzere deneklerin yöneltilen soruya olumlu yaklaştığı ve bu oranında bir hayli yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo değerlendirilmelerinden de anlaşılacağı üzere “Bugün buldum bu güne yarına Allah kerim” önermesinden hareketle denekler tarafından verilen yanıtlar şu yönde belirtilmektedir: %16’sının kesinlikle katıldığı, %19’unun katıldığı, %8’inin kararsız kaldığı, %34’unun katılmadığı, %21’inin kesinlikle katılmadığı ve %2’sinin de bu önermeye yanıt vermek istemediği bulgular sonucu elde edilmektedir. Elde edilen verilerin sonuçlarından hareketle %34 gibi oldukça fazla olan oranın denekler tarafından olumsuz olarak ele alındığı bulgular sonucu elde edilmektedir. Buradan hareketle %16 gibi bir denek grubunun da olumlu karşıladığı, bir önerme karşısında şükür anlamında azla yetinilebileceği ifade edilirken olumsuz değerlendiren deneklerin ise çalışarak yarınının da düşünülmesinin gerektiği konusunda ifadelerde bulunmaktadır. Bu açıklamalar çerçevesinde değerlendirmek gerekirse İslam dininin bugünü düşünmekle birlikte yarın içinde çalışılması gerektiği buyrulmaktadır.

Grafik:30 İmam Gazali'nin "imamlar maaş almamalıdır"(ihya) sözüne katılıyor musunuz?

Deneklere çalışma kapsamında ve İhya’da yer alan “İmam Gazali’nin imamlar maaş almamalıdır.” Sözüne katılıp katılmalarına yönelik sorulan soruya denekler tarafından alınan cevaplar şu şekilde gösterilmektedir: deneklerin %14’ünün kesinlikle katıldığı, %14’ünün katıldığı, %12’sinin kararsız olduğu, %45’inin katılmadığı, %12’sininde kesinlikle katılmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Deneklerin büyük bir çoğunluğun olumsuz olarak değerlendirdiği bu söz karşısında “İmam Gazali’nin yaşamış olması halinde kendisinin maaş almadan çalışması denekler tarafından belirtilmektedir. Araştırmalar çerçevesinde İslam dininde din üzerinden insanlara bilginin aktarılması ve bunun sonucu olarak da para kazanmanın hoş karşılanmadığı belirtilmektedir. İnsanların dini duygularının kullanılarak para kazanılması ve bunun çok büyük bir günah teşkil ettiği İslam Alimleri tarafından ve çeşitli din kaynaklarında açıkça ifade edilmektedir. Araştırmanın diğer bir önemli sonucu olarak bir kısım denek grubunun maaş alınmaması konusuna katıldıkları da tespit edilmektedir. Büyük çoğunluğun olumlu yaklaştığı bu duruma deneklerin yapılan meslekte ekonomik çıkarların göz önünde bulundurulmasından ziyade dini konuların bu konuların insanlara aktarılması ve insanların memnuniyet duymuş olmaları deneklerin üzerinde durduğu ve bu konuda kendilerini daha mutlu hissedecekleri belirtilmektedir.

SONUÇ

Günümüz değişen toplumsal ilişkiler ağında toplumda cereyan eden sosyal olay ve olguların dini hayat ve inançlar, düşünce tutum ve davranışların cemaat üzerindeki etkilerini belirleyebilmek için bilimsel verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Ülkemizin son yıllarında ekonomi-din ilişkisi çerçevesinde din görevlilerinin dini tutum ve davranışları üzerindeki etkileri ve bunun yansımaları araştırılmaktadır.

Din, toplumsal hayatın en önemli unsuru olmaktadır. Bir taraftan insanın zihniyet dünyasını oluşturarak, hayata bakışına önemli derecede etki ederken bir taraftan da oluşturduğu kurumlar aracılığıyla etkisini göstermektedir. Ahlâki değer ve prensipler için temel teşkil eden din, insanın tutum ve davranışlarının belirlenmesinde, insanlar arası ilişkilerin düzenlenmesinde önemli işlevleri olan temel kurumlardan biri olmaktadır. Din bir yandan insanın manevi dünyasını kuşatıp ona şekil ve yön verirken, bir yandan da insanın sosyal ilişkilerine olumlu bir işlerlik kazandırmaktadır. Ekonomi ise sınırsız insan ihtiyaçlarının kıt kaynaklarla karşılanması olarak tanımlanan iktisadın sosyoloji ile olan münasebeti iktisadi gereklilik ile başladığı kabul edilmekle birlikte esas münasebeti özellikle sanayileşme ile birlikte başlamaktadır. İnsanlar sanayi inkılabı ile birlikte sadece mevcut durum için değil aynı zamanda gelecek içinde çalışmaya, kazanmaya, biriktirmeye başlamaktadır. Toplumsal hayatın ve sosyolojinin vazgeçilmez ilgi alanlarından birisi olan dinin iktisat ile olan münasebeti, ve bu konuda Ülgener'in iktisadi ahlaka göre özellikle büyük semavi dinlerde büyük farklılık göstermemekle birlikte iktisadi zihniyet bakımından farklılaştığını görmekteyiz. Bu nedenle İslam dünyasında hakim olan mistik oluşumların etkisiyle dünyadan soyutlanmış ve kapitalist ahiret mutluluğun önünde engel olarak gören bir Müslüman portresi ile yıllardır devam edegelen fütuhatların İslam dünyasında ticari hayatın önüne geçmiş olduğu hususudur.

Bu çalışma Trabzon'da din ekonomi ilişkileri çerçevesinde yaşanan ve din görevlilerinin dinin tutum ve davranışları üzerindeki etkilerini ölçmeyi amaçlamayı gerçekleştirmektedir. Ekonomik olguların insanlar tarafından gerçekleştirilmesi ve insanların bu nedenle dini tutum ve davranışların ekonomik faaliyetler üzerinde önemli rol oynadığı bilinmektedir. Ekonomik yaşamda meydana gelen olumsuzlukların dini yaşam üzerinde ne gibi değişimlere yol açabileceği bu çalışma ile araştırılmakta olup önemli bulgulara ulaşılmaktadır. Çalışma

kapsamında ortaya konan verilerden hareketle Trabzon’da din görevlilerinin “Dünya Dünyalık Ekonomik Kazanç Algısı” çerçevesinde din görevlilerine yüklenen misyonun oluşmasında başta ekonomi olmak üzere çeşitli unsurların etkili olduğu ve bu nedenle din görevlilerinin de bu konudaki görüşleri ve mesleklerinin hassasiyet gerektirdiği görülmektedir. Bu anlamda din görevlilerinin sadece temel dini vecibelerin yerine getirilmesi ve ibadet mekanlarının yönetilmesine öncülük eden kişilerin değil aynı zamanda toplumsal birçok fonksiyonu olan kimseler olarak görülmektedir. Trabzon’da din görevlilerinin ekonomik bakış açılarını ölçmek amacıyla yürütülen saha çalışmasında elde edilen sonuçlar doğrultusunda din görevlilerinin maaş almaması gerektiği şekilde verilen önermeye deneklerin % 46’sının olumsuz bir tutum sergilediği araştırma sonucunda elde edilmektedir.

KAYNAKÇA

Akalın, Kürşad Haldun (2012), *Max Weber’in Yorumunda Mesleki Ahlakı Olarak Dünyevi Asketizm*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, İçinde Sayı,2

Arslan, Mustafa (2007), *Din Hizmetleri Sempozyumu*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.

Atalay, Beşir (1987), *Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi İktisadi Kalkınma ve İslam*, İstanbul: İlmî Neşriyat Yayınları.

Aydın, Derya Güler (2010), *Kapitalizmde Bireyin Sorgulanması: Yabancılaşma ve Demir Kafes*, Amme İdaresi Dergisi İçinde Sayı:2

Aydın, Mustafa (2013), *Kurumlar Sosyolojisi*, İstanbul: Açılım Kitap Evi.

Bakır Sadr, Muhammed (1979), *İslam Ekonomi Doktrini*, Hicret Yayınları.

Bendiderya, İsmail (2011), *İslam ve Batı Medeniyeti*, İran: Seyyid Muçteba Musevi Lari Yayınları

Bostan, Hanefi (2015), *Dini ve Sosyal Hayat*, Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon’da Dini Hayat Sempozyumu, İçinde Sayfa: 684

Çelik, Celaleddin (2003), *İslam İktisat Ahlakına Dair Birbirini Tamamlayan Bakış Açıları Weber ve Ülgener Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, İslami Araştırma Dergisi İçinde, Sayı 4

Eskicioğlu, Osman (1999), *İslam ve Ekonomi*, İzmir: Çağlayan Matba.

Gül, Muammer (2014), *İslam İktisadi Gelişmesinin Tarihi ve Dini Dinamikleri*, Tarih Okulu Dergisi, İçinde Sayı 17

Gürata, Zeynep (1999), *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu*, Ankara: Ayraç Yayın Evi.

Hamitoğulları, Beşir (1987) *Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi İktisadi Kalkınma ve İslam*, İstanbul: İlmi Neşriyat Yayınları.

Hanioğlu, Şükrü (2005), *Max Weber ve İslami Kalvenistler*, İslami Araştırmalar Dergisi, Sayı:4

İlhan, Süleyman (2008), *Yeni Kapitalizm ve Meslek Olgusunun Değişen Anlamları Üzerine*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, İçinde Sayı,21

İnce, Abdullah (2014), *Din Hizmetleri Sunumu Bağlamında Elli ve Üzeri Yaş Grubunun Cami ve Din Adamı Algısı*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

İnce, Abdullah (2015), *Dini ve Sosyal Hayat*, Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu, içinde Sayı: 894

Karahöyük, Mustafa (2013), *Din ve Ekonomi İlişkisi*, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, İçinde, Sayı:16.

Kaya, Mevlüt, ve Küçük Nurettin, (2015) *Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri: Safranbolu'da Görev Yapan Din Görevlileri Üzerine Bir Araştırma*, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, İçinde, Sayı 1

Küçükşen, Kübra (2011), *Din Motivasyonlu Ekonomik Organizasyonlarda, Yaşanan Olumsuz Tecrübelerin Din Algısı Üzerindeki Etkileri*, Konya: Doktora Tezi.

Öksüz, Melek (2006), *On sekizinci Yüzyıl'ın İkinci Yarısında Trabzon*, Trabzon: Serander Yayınevi.

Öz, Satılmış (2013), *Çok Ortaklı Şirketlerin Dini ve Toplumsal Temelleri*, Erzurum: Doktora Tezi.

Özcan, Zeynep (2015), *Dini ve Sosyal Hayat*, Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu, İçinde Sayfa: 805

Ramazan, Buyrukçu (2005), *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Rodinson, Maxime (1996), *İslam ve Kapitalizm*, (Çev. Topaçoğlu, Fevzi), İstanbul: Isparta Küs Yayınları.

Tabakoğlu, Ahmet (1987), *İslam ve Ekonomik Hayat*, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Tabakoğlu, Ahmet (1987), *Tartışmalı İlmî Toplantular Dizisi İktisadi Kalkınma ve İslam*, İstanbul: İlmî Neşriyat Yayınları.

Tatar, Taner (2010), *Sanayi Sosyolojisi Ders Notları*.

Torun, İshak (2003), *Max Weber'e Göre İktisadi Zihniyetin Rasyonalizasyonu*, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, İçinde Sayı 1

Ülgener, Sabri F. (2006), *Zihniyet ve Din, İslam Tasavvuf ve Çözölme Devri İktisadi Ahlakı*, İstanbul: Derin Yayınları.

Yıldız, Cengiz (1999), *Din Görevlilerinin Sorunları ve Beklentileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, Elazığ Uygulaması

Yılmaz, Hüseyin (2014), *Din ve Dindarlık*, İstanbul: Hikmetevi Yayınları.